

Energiaforrásaink

Fototróf: fotoszintetizáló élőlények, szerves vegyületeket állítanak elő napenergia segítségével (a fényenergiát kémiai energiává alakítják át)

Kemotróf: nem képes a fényenergiát megkötni, energiát a felvett – első sorban – szerves anyagok oxidációja révén állít elő.

Szénvegyületek forrása

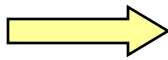
Autotróf: CO_2 felhasználásával szintetizálni tudja a szükséges szénvegyületeket.

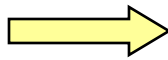
Heterotróf: a szükséges szénvegyületeket készen vagy viszonylag előkészített formában veszik fel.

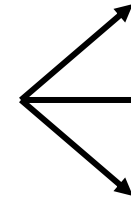
Napfény
energia

Fotoszintézis

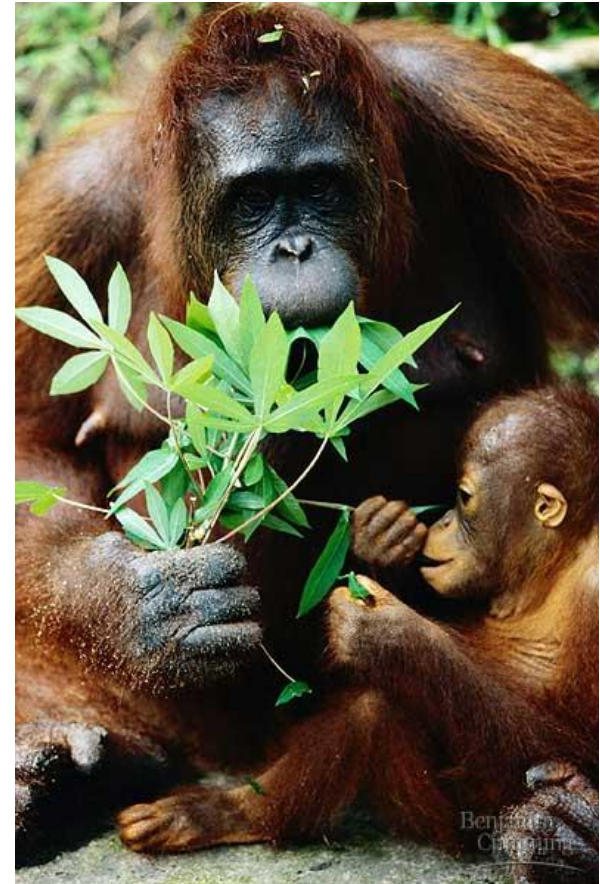
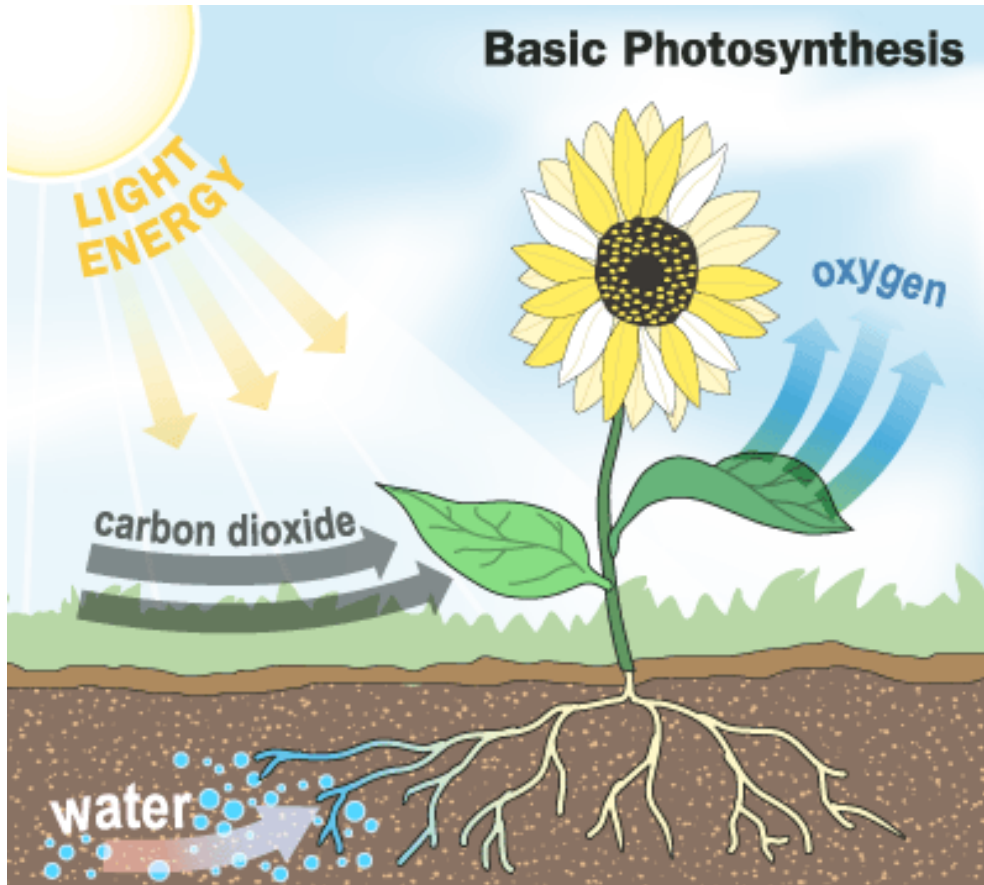
Kémiai
energia

Kontrakció

Szállítás

Bioszintézis

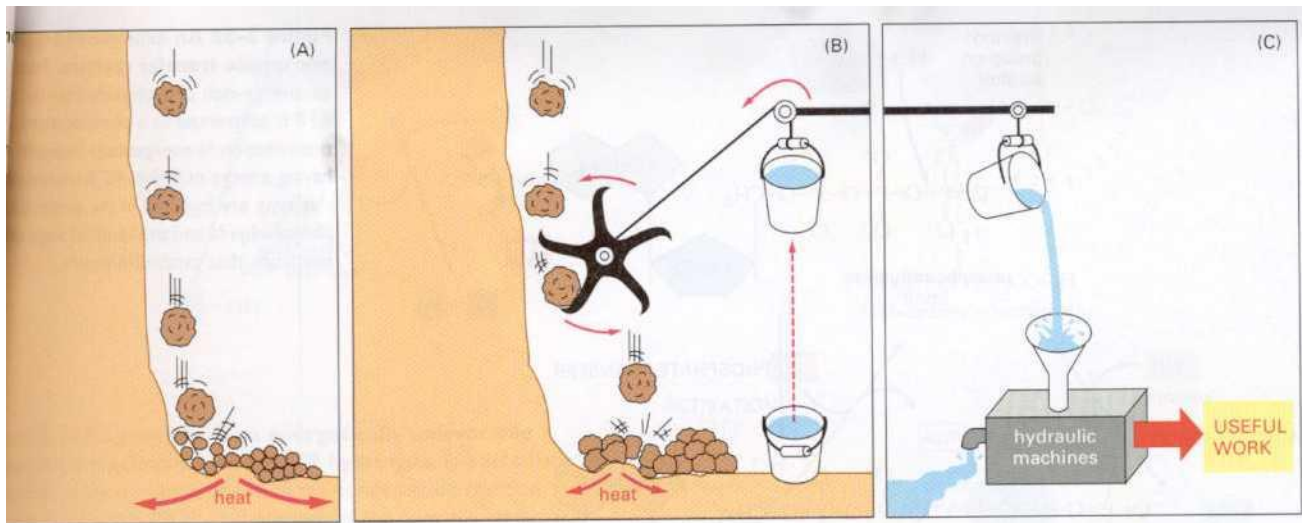

Kapcsolt reakciók

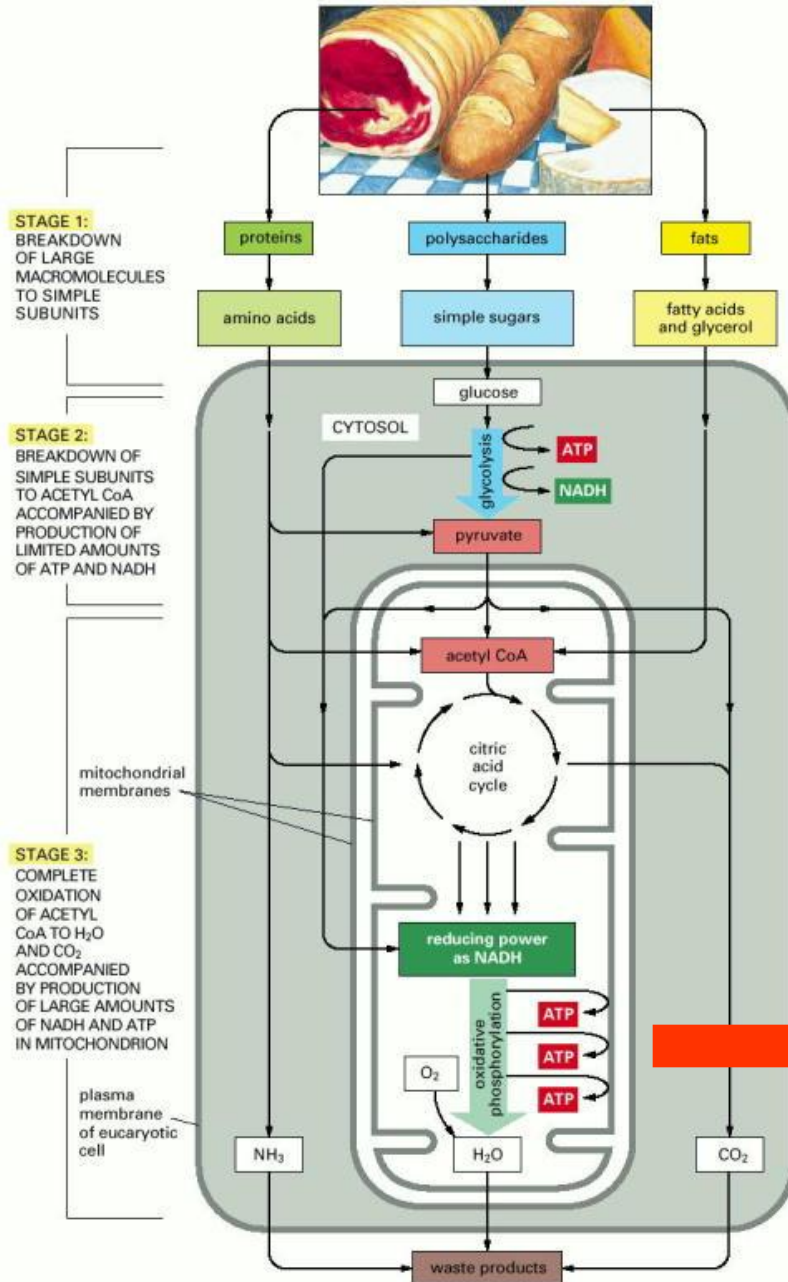
ΔG értéke negatív (exergonikus reakció): spontán, energiabevitel nélkül végbemegy

ΔG értéke pozitív (endergonikus reakció): nem megy végbe spontán

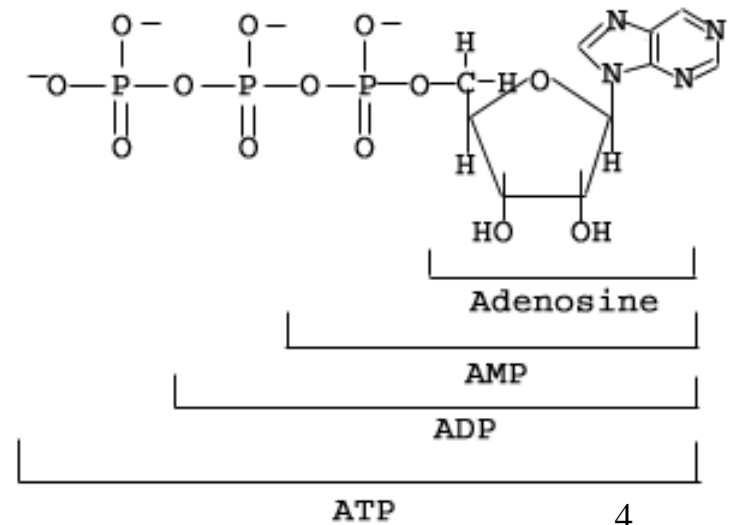
Végbemehet, ha egy exergonikus reakcióval összekapcsoljuk és az eredő szabadenergiaváltozás negatív.

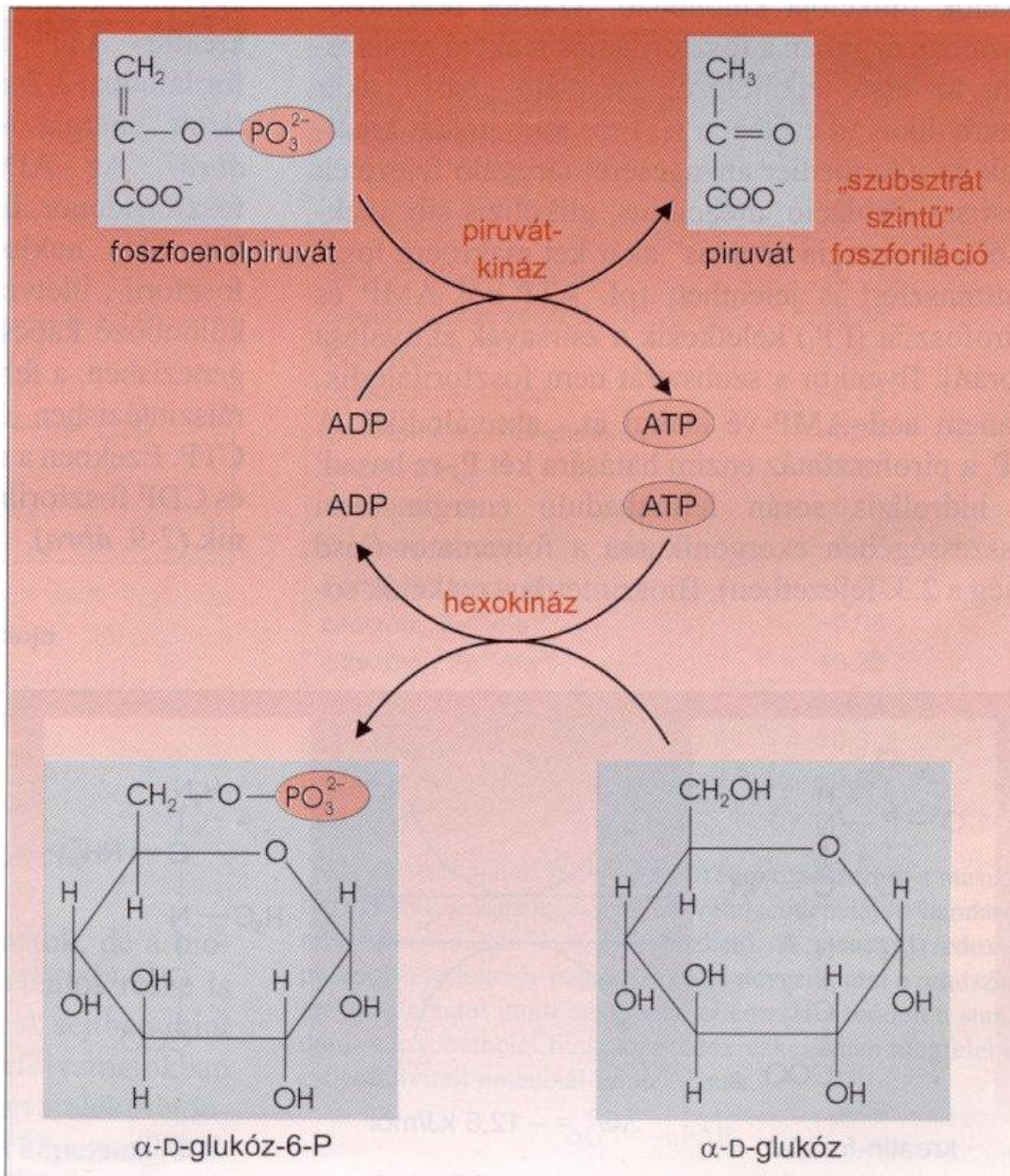

Energiatermelés a sejtekben, katabolizmus

Az energiaközvetítő molekula: **ATP**

Foszfátvegyület	ΔG^0 (kJ/mol)
foszfoenol-piruvát	-61,9
karbamil-foszfát	-51,4
1,3*-biszfzfoglicerát	-49,3
kreatin-foszfát	-13,4*
3'5'-cAMP	-43,7
ATP ($\rightarrow$ ADP)	-49,7
ADP ($\rightarrow$ AMP)	-30,5
pirofoszfát	-27,6
AMP	-27,6
glukóz-1-foszfát	-14,2
glukóz-6-foszfát	-20,9
fruktóz-6-foszfát	-13,8
	-15,9

* A C3-foszfát-csoport hidrolízisének ΔG^0 -értéke

ADP/ATP koncentráció: 2-10 mM

Nyugalomban: 145 kg ATP/24h

Teljes készlet: 51 g

Reciklálás

Aerob

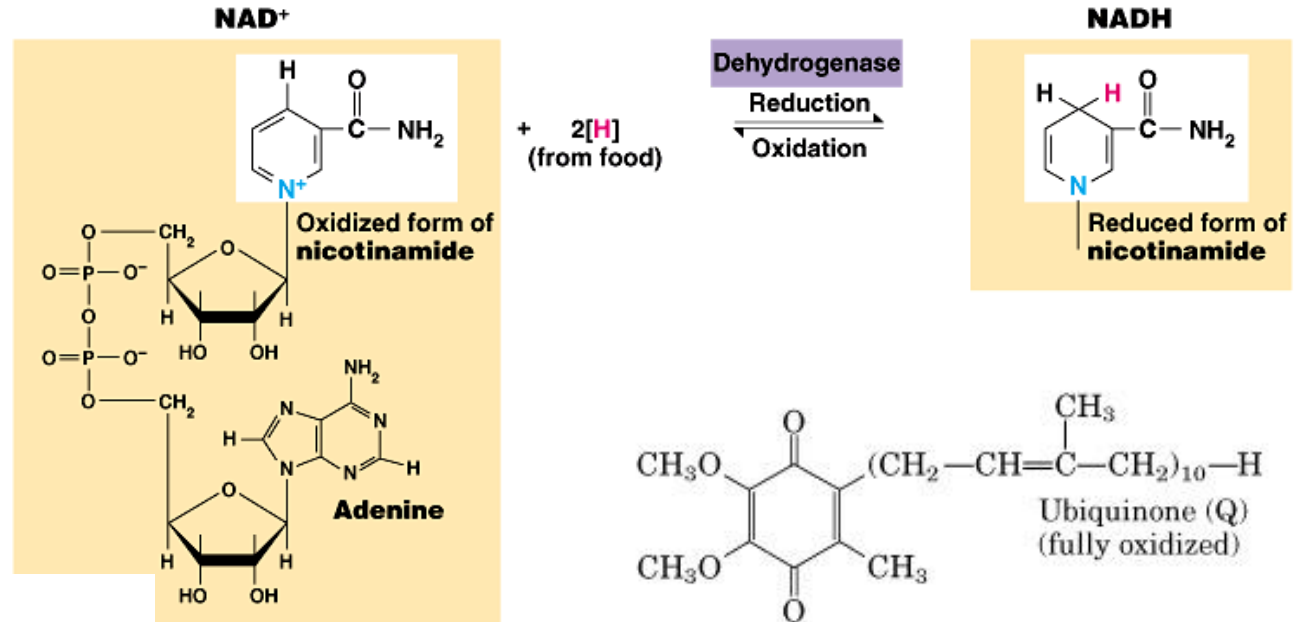
Anaerob

lehetőségek

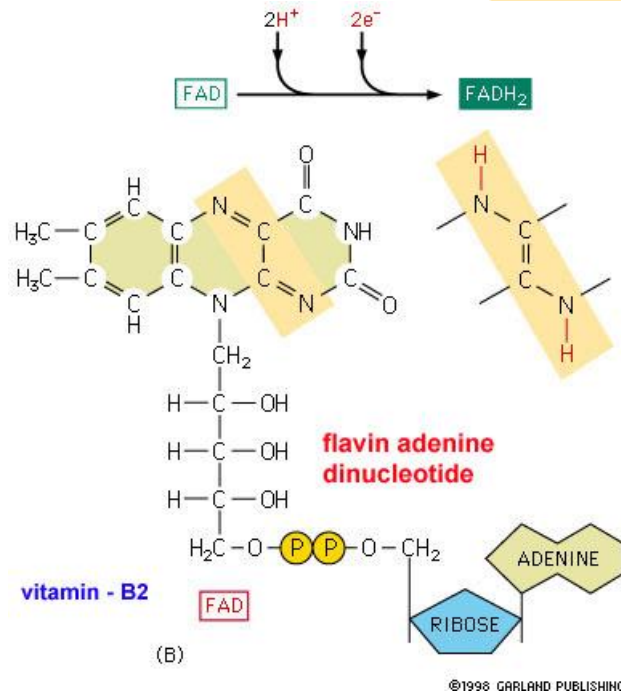
Elektrontranszfer, a fontosabb elektronszállító molekulák

NAD:
 nikotinamid
 adenin-dinukleotid

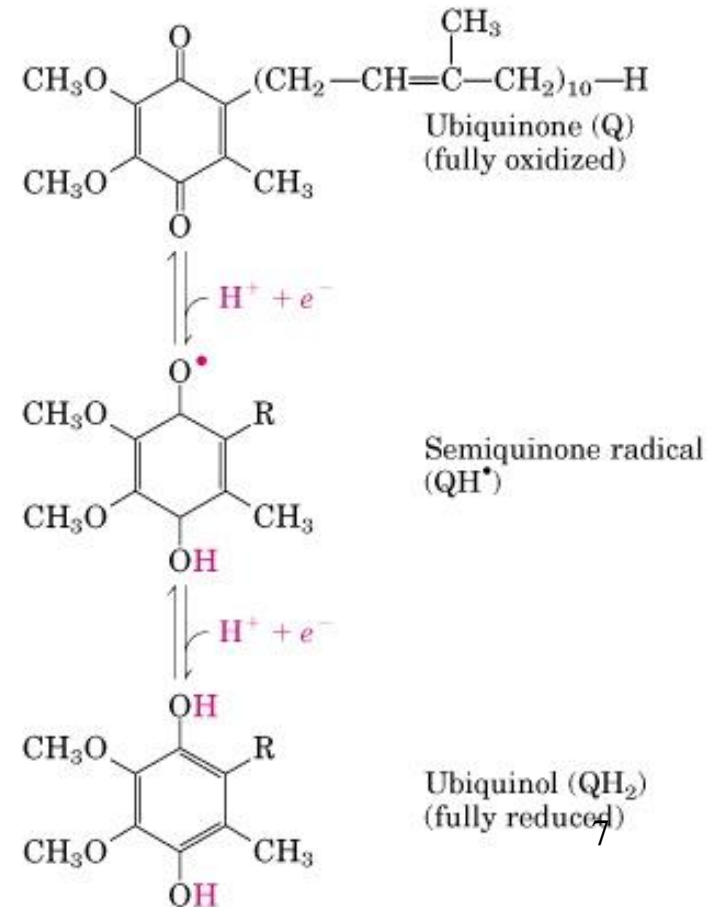
FAD: flavin
 adenin-dinukleotid

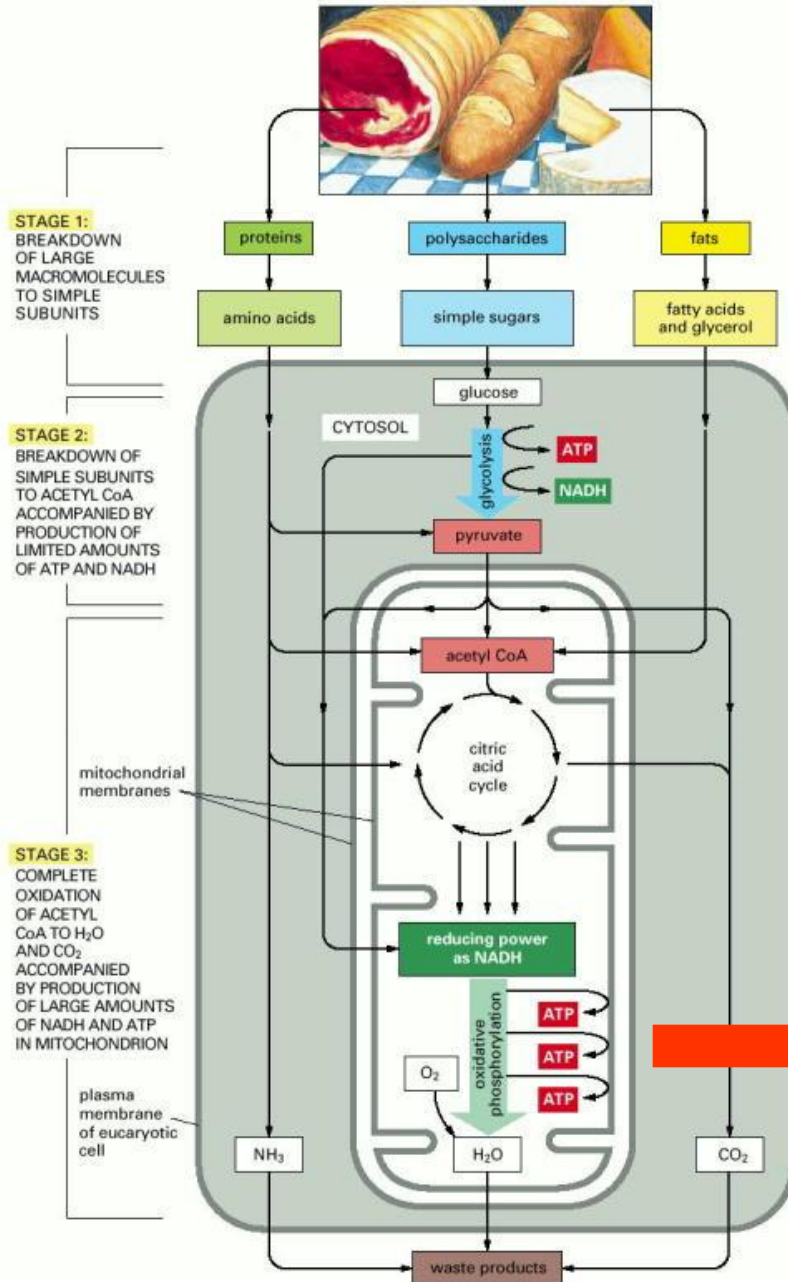
son Education, Inc., publishing as Benjamin Cummings.

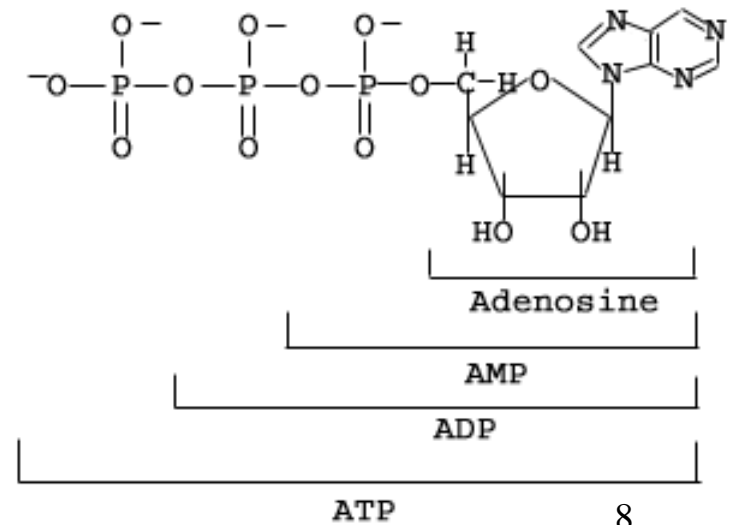
Ubikinon

Energiatermelés a sejtekben, katabolizmus

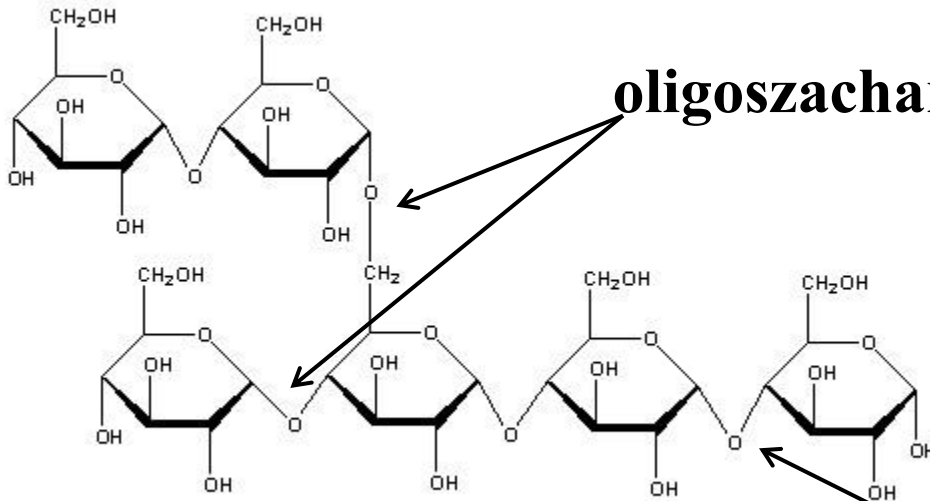
Az energiaközvetítő molekula: **ATP**

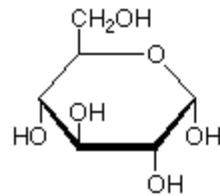

keményítő

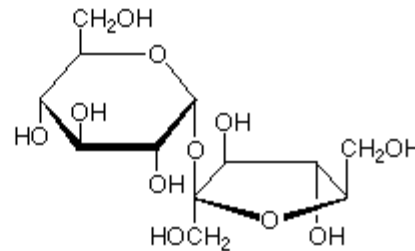
oligoszacharidok

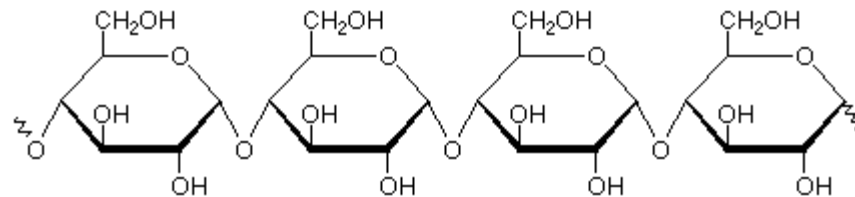
α -amiláz

monosaccharide (glucose)

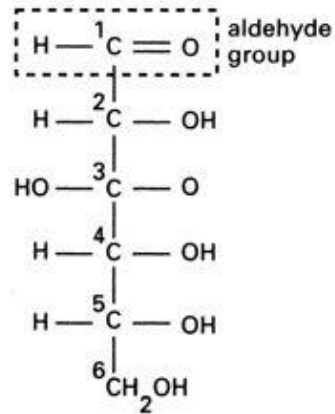

disaccharide (sucrose)

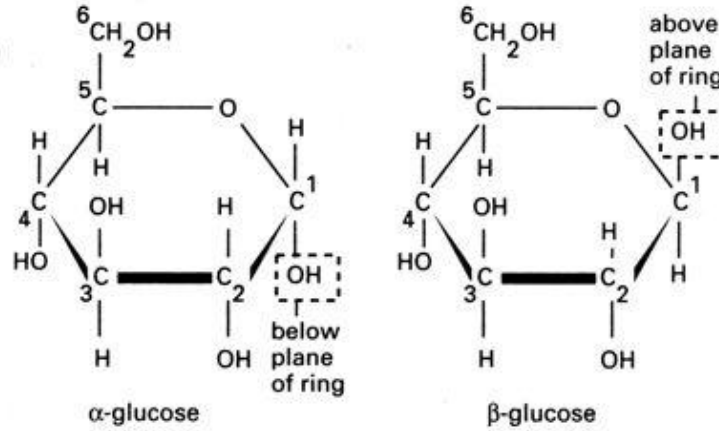

polysaccharide (amylose starch)

Glucose (an aldohexose)

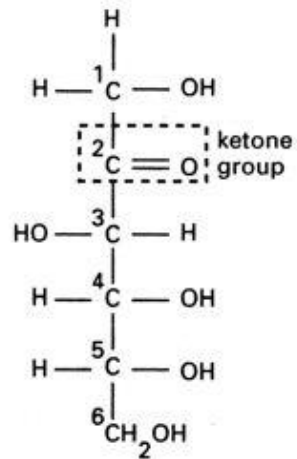

straight-chain form

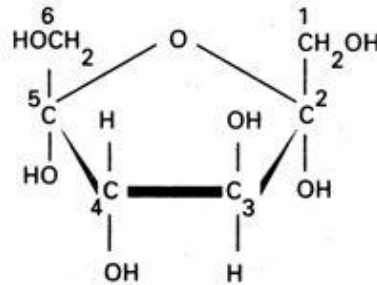

ring forms

Fructose (a ketohexose)

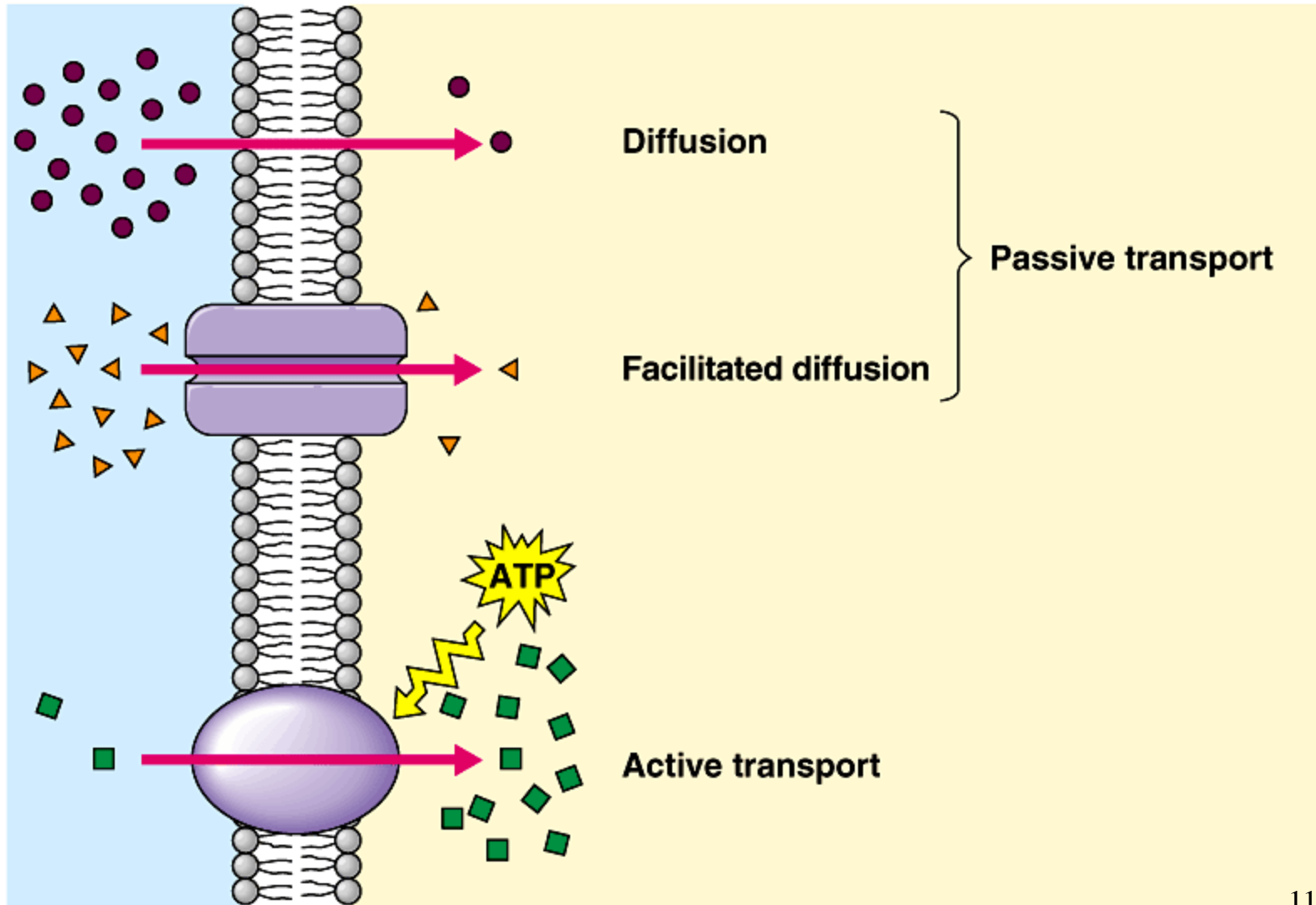

straight-chain form

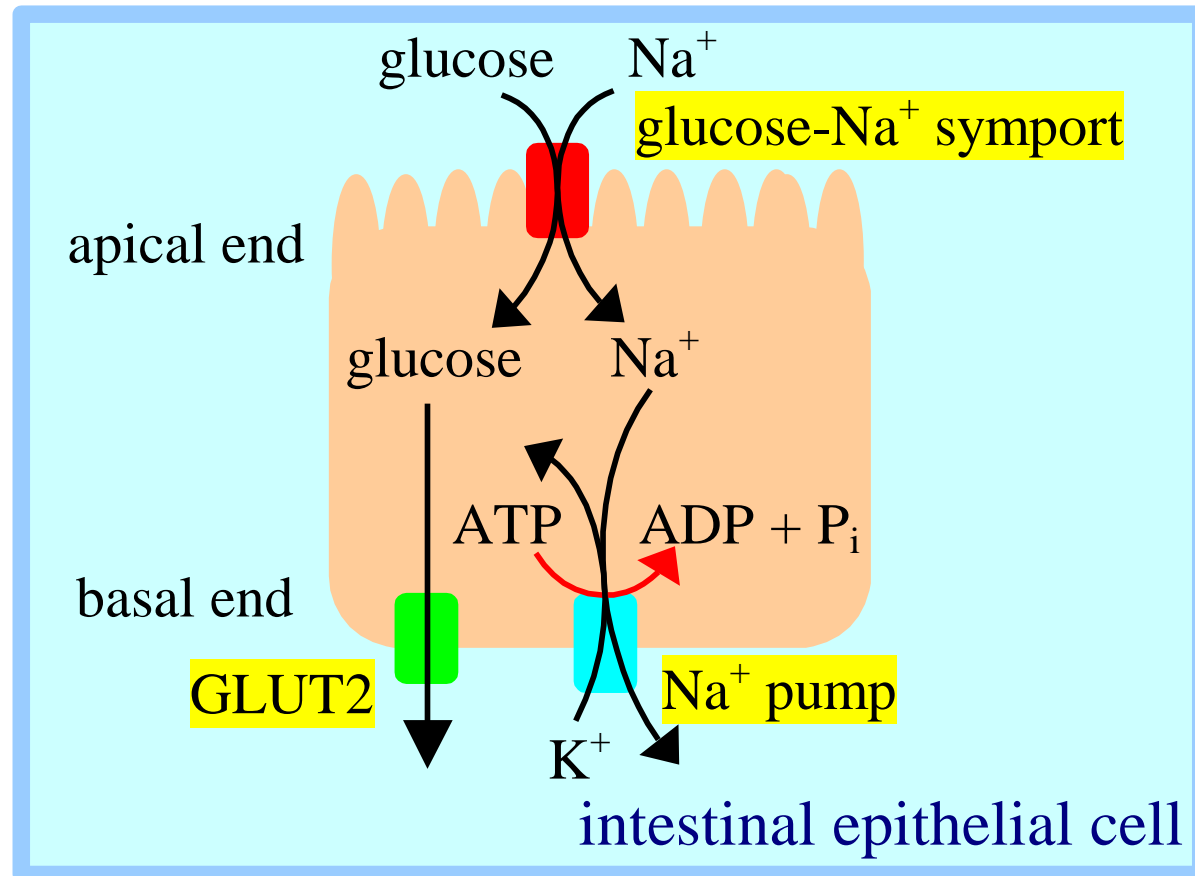
ring form

Egyszerű diffúzió: az anyag a koncentrációgradiens irányába szabadon permeál a membránon keresztül. Viszonylag ritka.

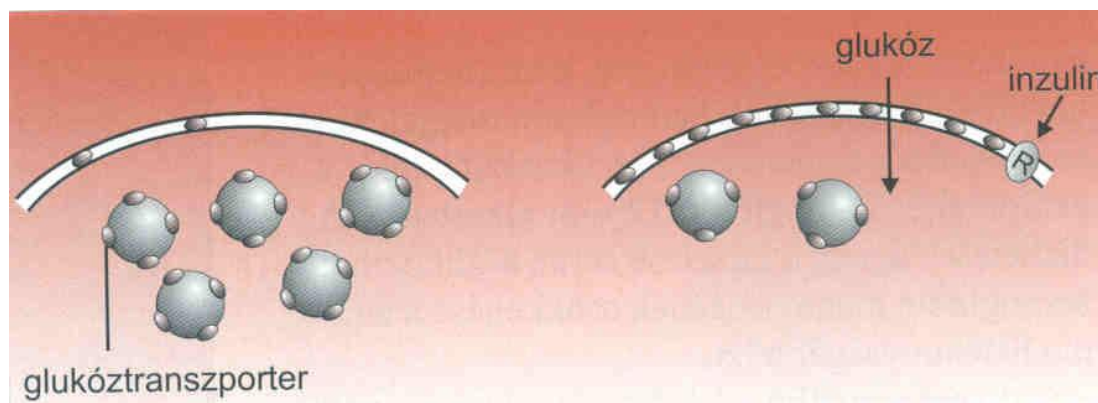
Glükóz transzport

A glükóz felvételét koncentrációgradiensével szemben, a Na^+ elektrokémiai gradiensének megfelelő irányú transzportja hajtja. A Na^+ elektrokémiai gradiense azonban előzőleg ATP hidrolízisének terhére alakult ki a Na^+ , K^+ pumpa segítségével.

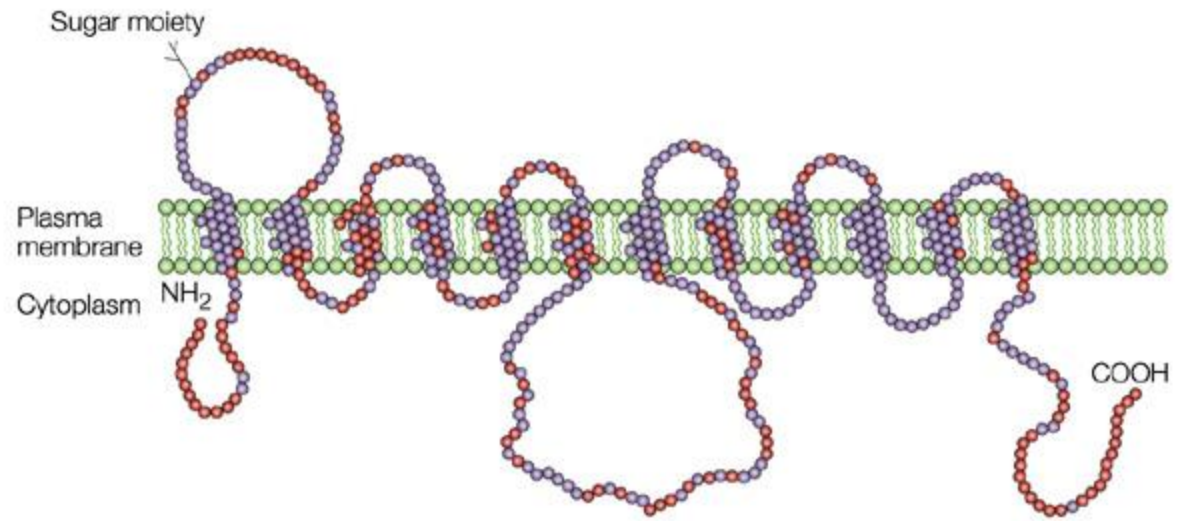

Glukóz transzporterek (GLUT család)

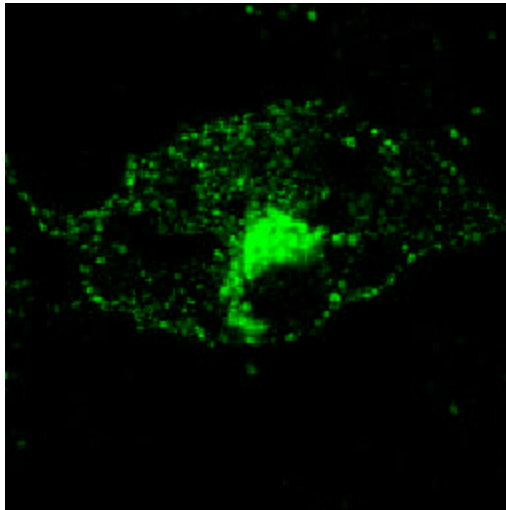
- GLUT 1: vörösvértest, agy, izom zsírszövet, működése nem inzulinfüggő
- GLUT 2: májsejtek, pancreas β -sejtek, vese, vékonybél, magas K_m érték
- GLUT 3: idegsejtek, alacsony K_m érték
- GLUT 4: izom, zsírszövet, inzulindependens
- GLUT 5: fruktóztranszporter

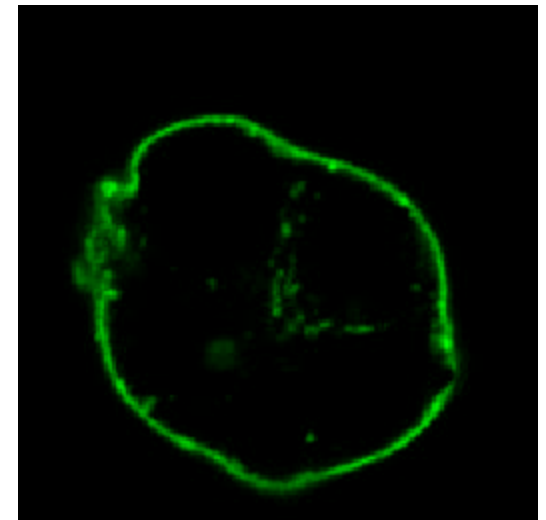
A GLUT 4 szerkezete

Nature Reviews | Molecular Cell Biology

inzulin

Glikolízis

Minden emberi sejt képes glikolízisre. A glukóz a metabolizmus központi tápanyaga, minden sejt képes hasznosítani.

glykys = édes, lysis = hasítás

emberi szervezet napi glukózigénye: kb. 160 g

központi idegrendszer, agy: 120 g

ATP- szintézis: 40 g

Intermedierjei anabolikus szerepet is betölthetnek.

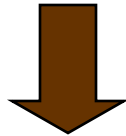
Lehetővé teszi az ATP termelést anaerob körülmények között is.

A glikolízis reakciói

Az elsőként megismert metabolikus út.

Valamennyi reakciója a citoszolban játszódik le.

Enzimeit multienzim komplexeket alkotnak

Az intermedierek gyors, csatornázott útját biztosítják egyik enzimtől a másikig

Az intermedierek mindegyike foszforilált (negatív töltés)

A sejtmembrán átjárhatatlan számukra

Reverzibilis és irreverzibilis reakciók

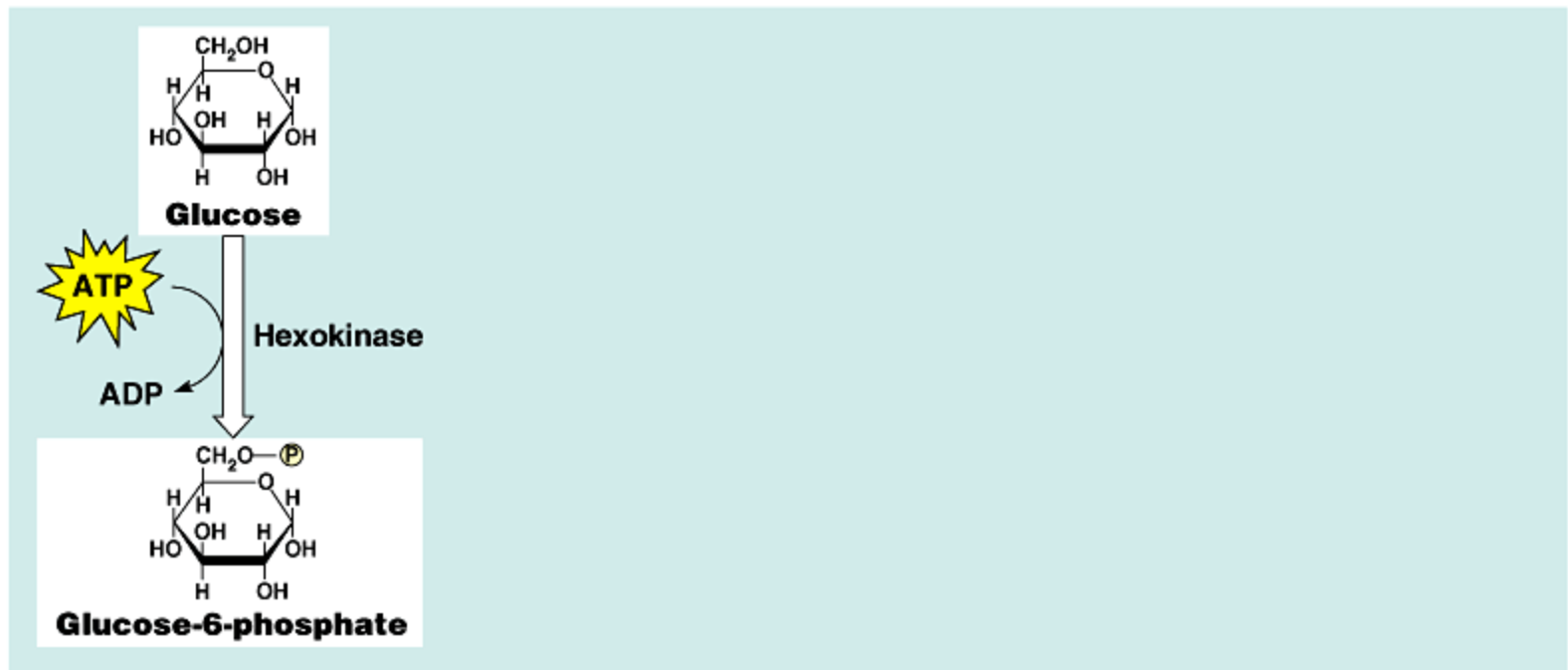

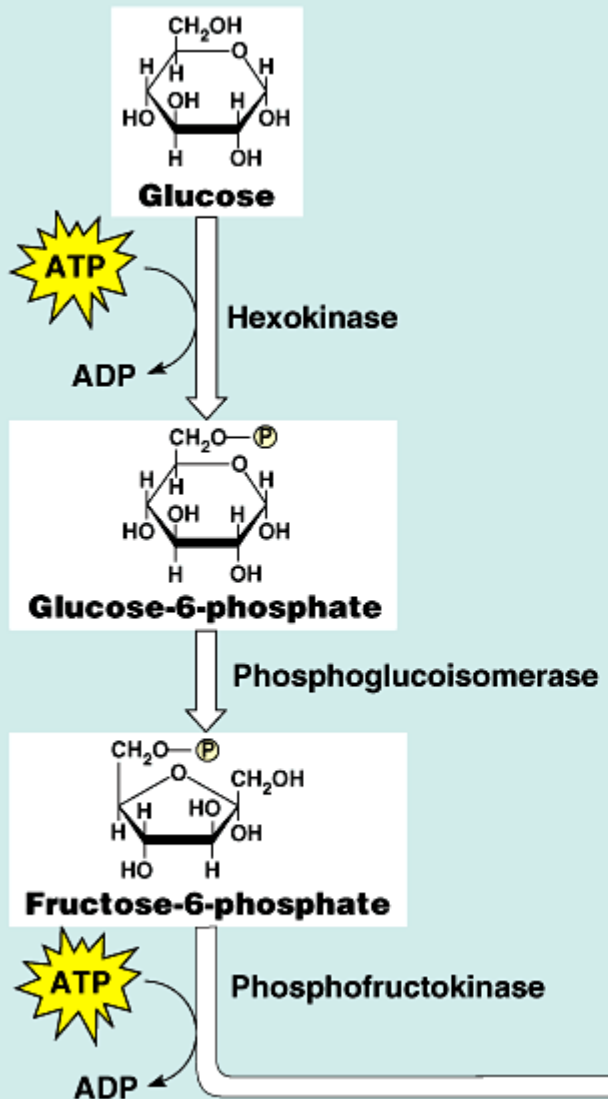
A glikolízis 1. hat szénatomos szakasza

1. glukóz + ATP $\longrightarrow$ glukóz-6-foszfát + ADP

enzimek: glukokináz, hexokináz

irreverzibilis

2. glukóz-6-foszfát $\longrightarrow$ fruktóz-6-foszfát
 enzim: foszfoglukóz-izomeráz
 reverzibilis

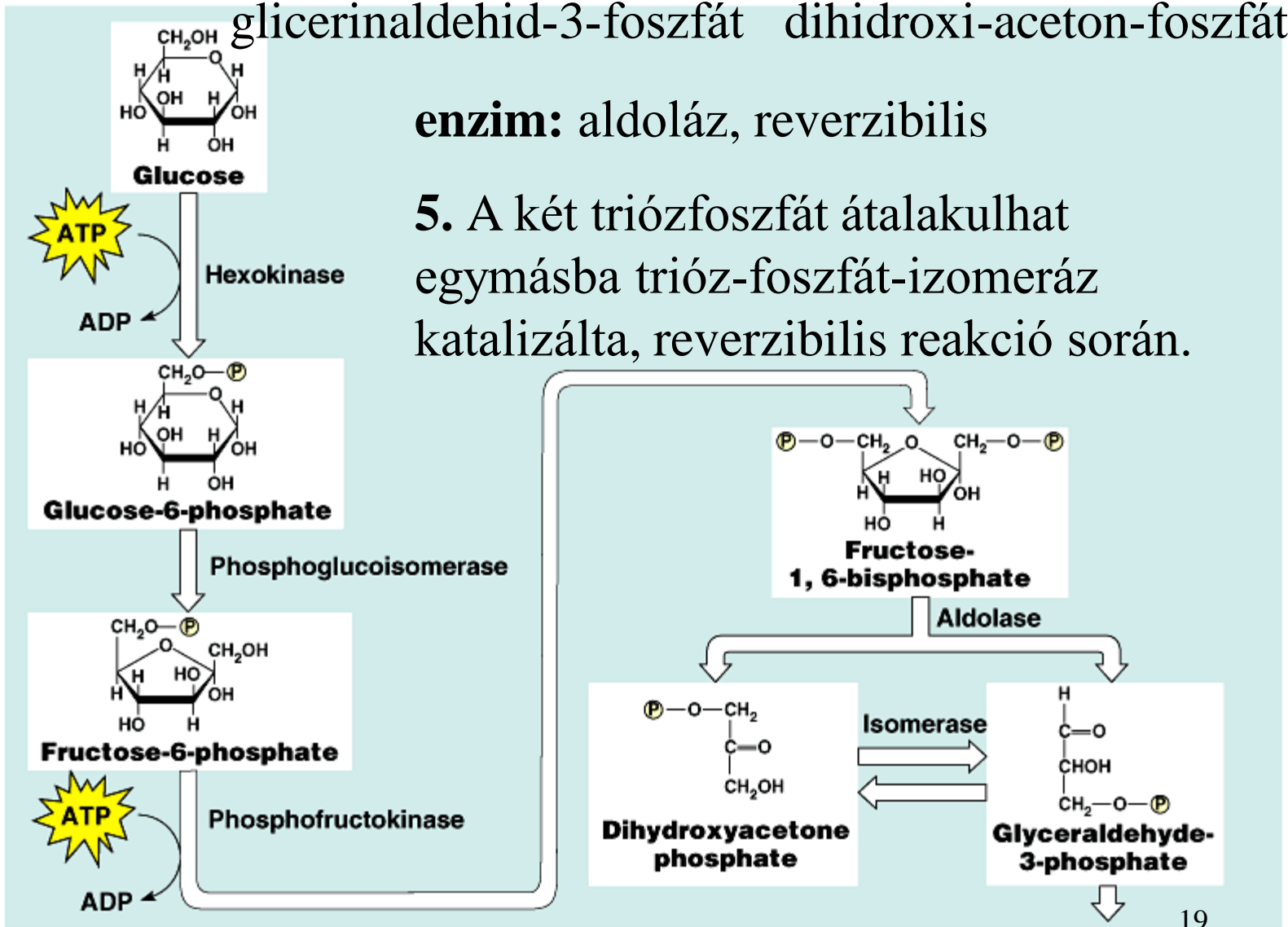
3. Fruktóz-6-foszfát + ATP $\longrightarrow$
 $\longrightarrow$ fruktóz-1,6-biszfoszfát + ADP
 enzim: foszfofruktokináz I
 irreverzibilis
 a glikolízis elkötelező reakciója

4. fruktóz-1,6-biszfoszfát

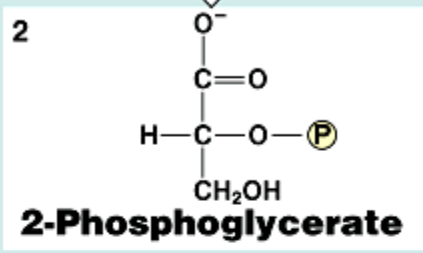
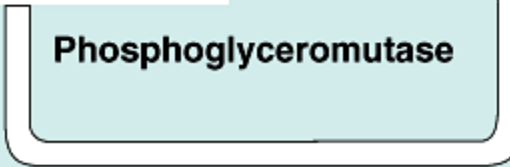
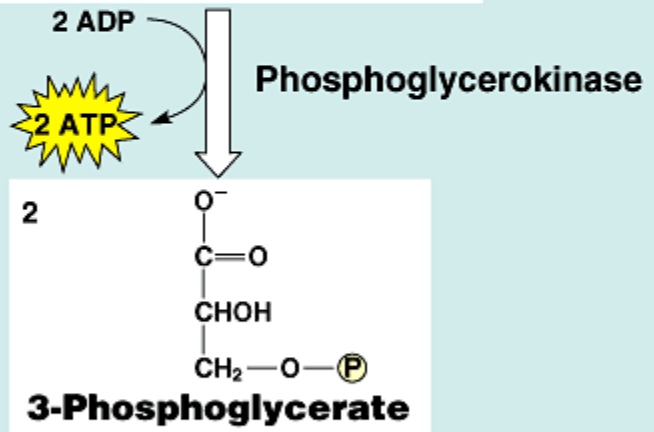
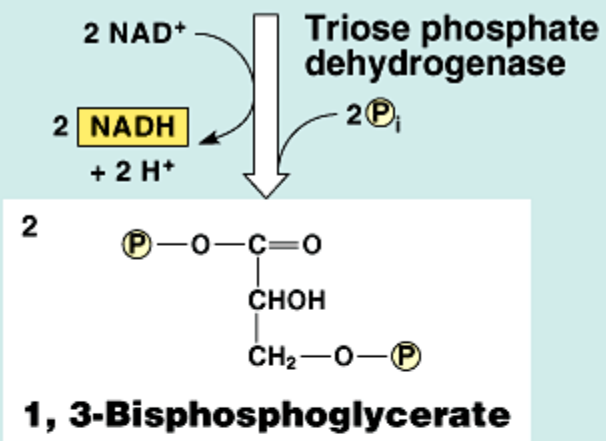
glicerinaldehid-3-foszfát   dihidroxi-aceton-foszfát

enzim: aldoláz, reverzibilis

5. A két triózfoszfát átalakulhat egymásba trióz-foszfát-izomeráz katalizálta, reverzibilis reakció során.

A glikolízis 2. három szénatomos szakasza

6. gliceraldehyd-3-foszfát 1,3-biszfoszfoglicerát
enzim: gliceraldehyd-3-foszfát dehidrogenáz
reverzibilis

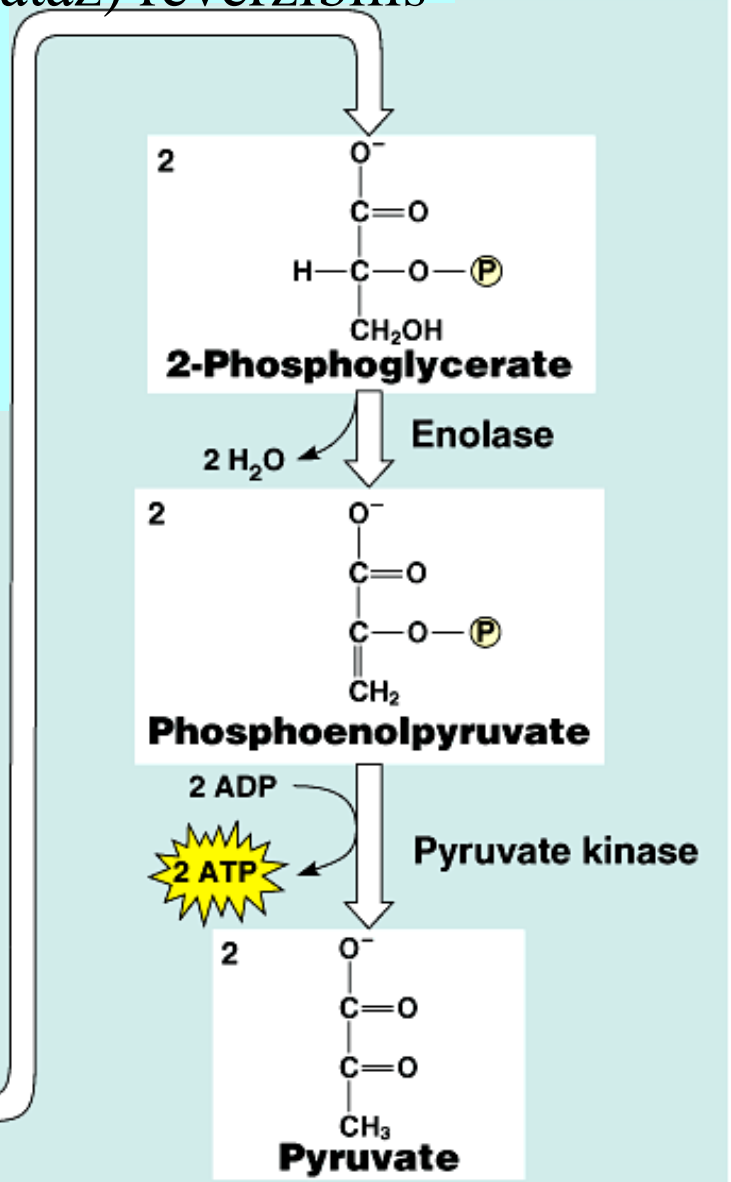
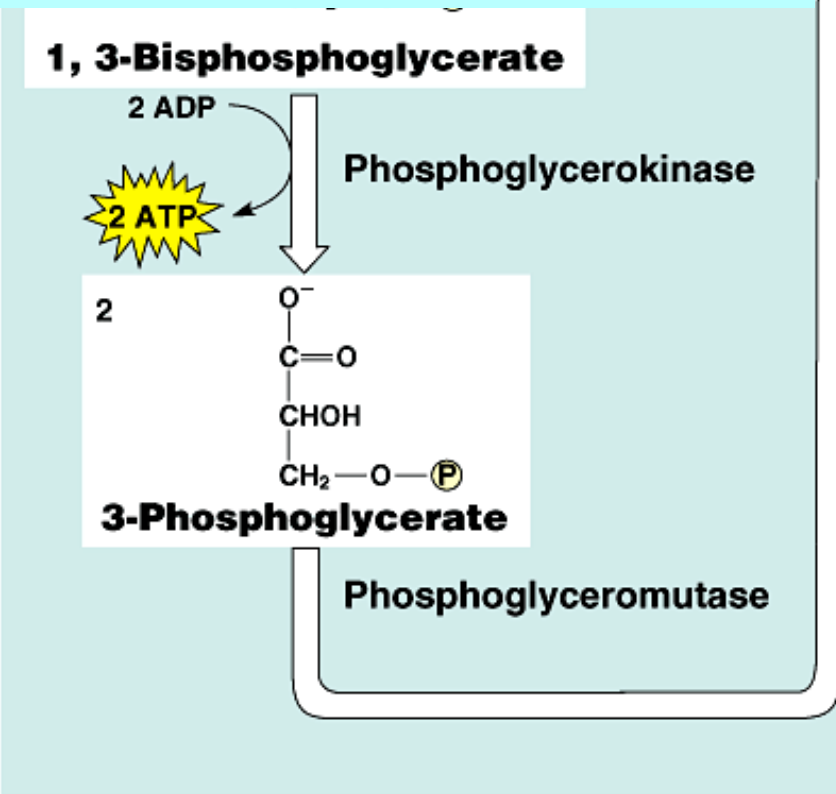
7. 1,3-biszfoszfoglicerát + ADP → 3-foszfoglicerát + ATP

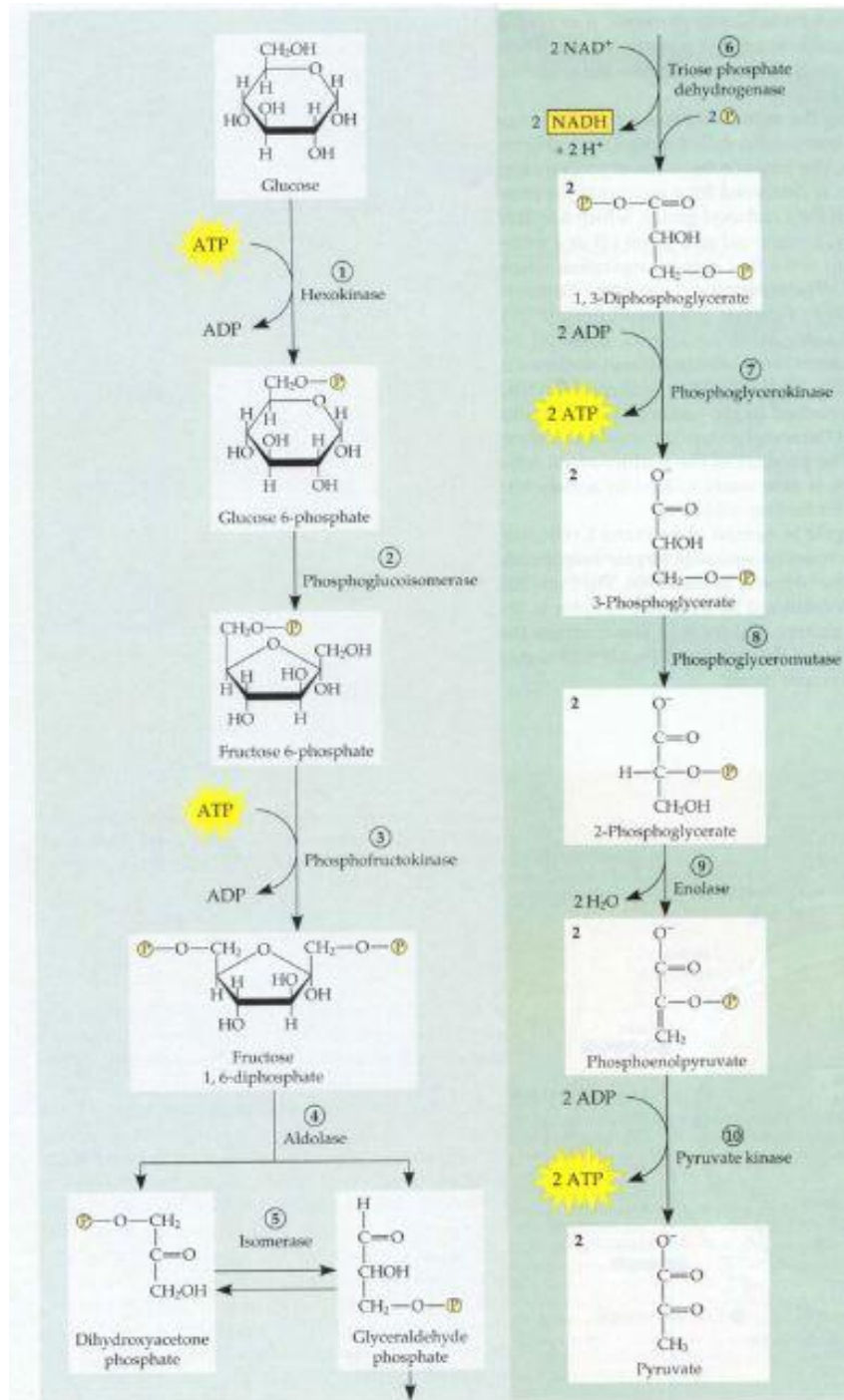
enzim: foszfoglicerát kináz, reverzibilis
szubsztrát szintű foszforiláció

8. 3-foszfoglicerát → 2-foszfoglicerát
enzim: foszfoglicerát mutáz, reverzibilis

9. 2-foszfoglicerát $\longrightarrow$ foszfoenolpiruvát
 enzim: enoláz (2-foszfoglicerát anhidratáz) reverzibilis

10. foszfoenolpiruvát + ADP
 $\longrightarrow$ piruvát + ATP
 enzim: piruvát kináz, irreverzibilis
 szubsztrát szintű foszforiláció

A keletkezett piruvát sorsa a **sejt típusától**, illetve **oxigénellátottságától** függ

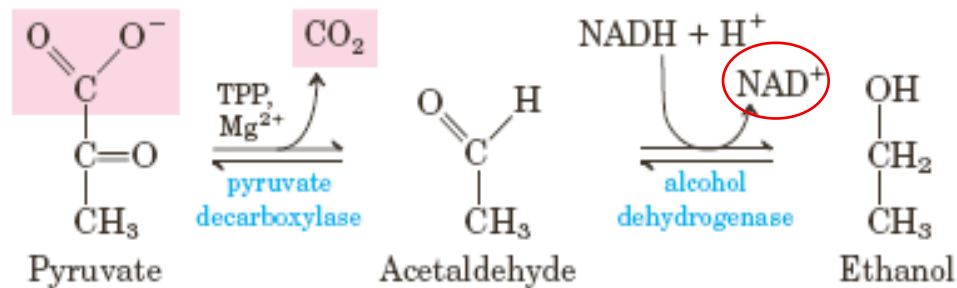
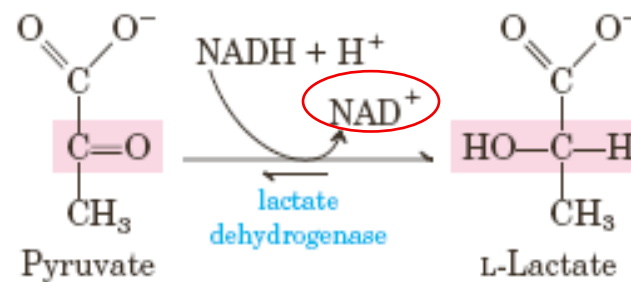
aerob: piruvát $\longrightarrow$ acetyl-CoA $\longrightarrow$ **citrátciklus**

anaerob: piruvát $\longrightarrow$ **laktát** (enzim: laktát-dehidrogenáz)

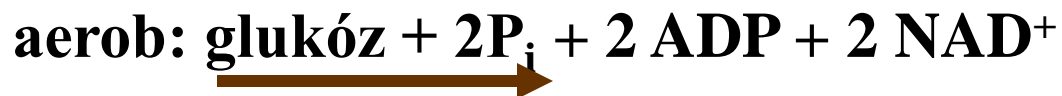
acetaldehyd

etanol

alkoholos erjedés

A glikolízis energiamérlege

2 piruvát

2*4 NADH

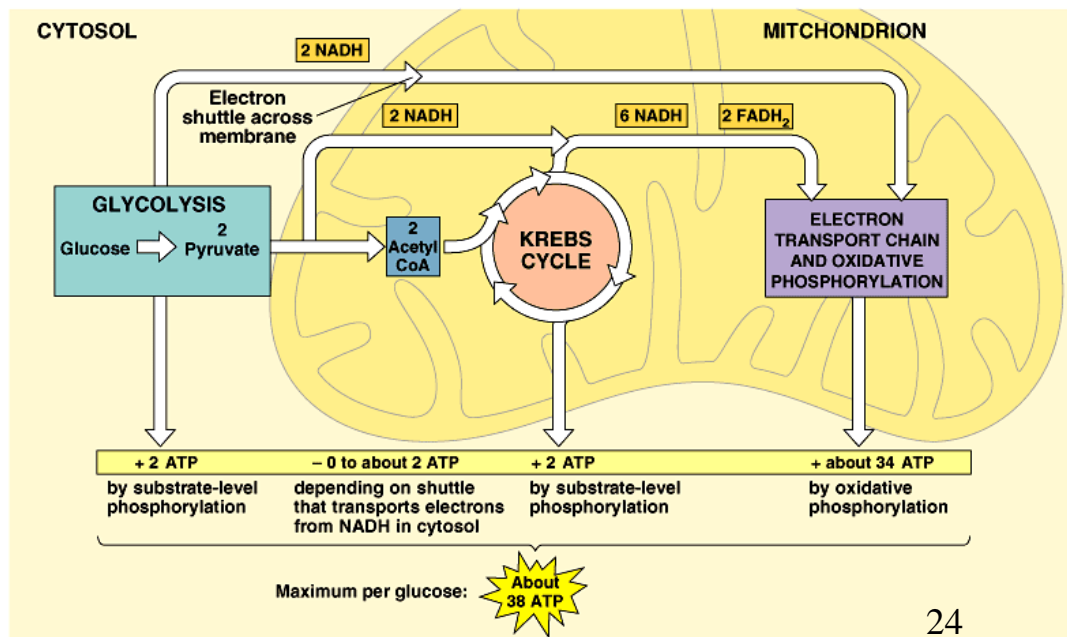
24 ATP

2*1 FADH₂

4 ATP

2

GTP

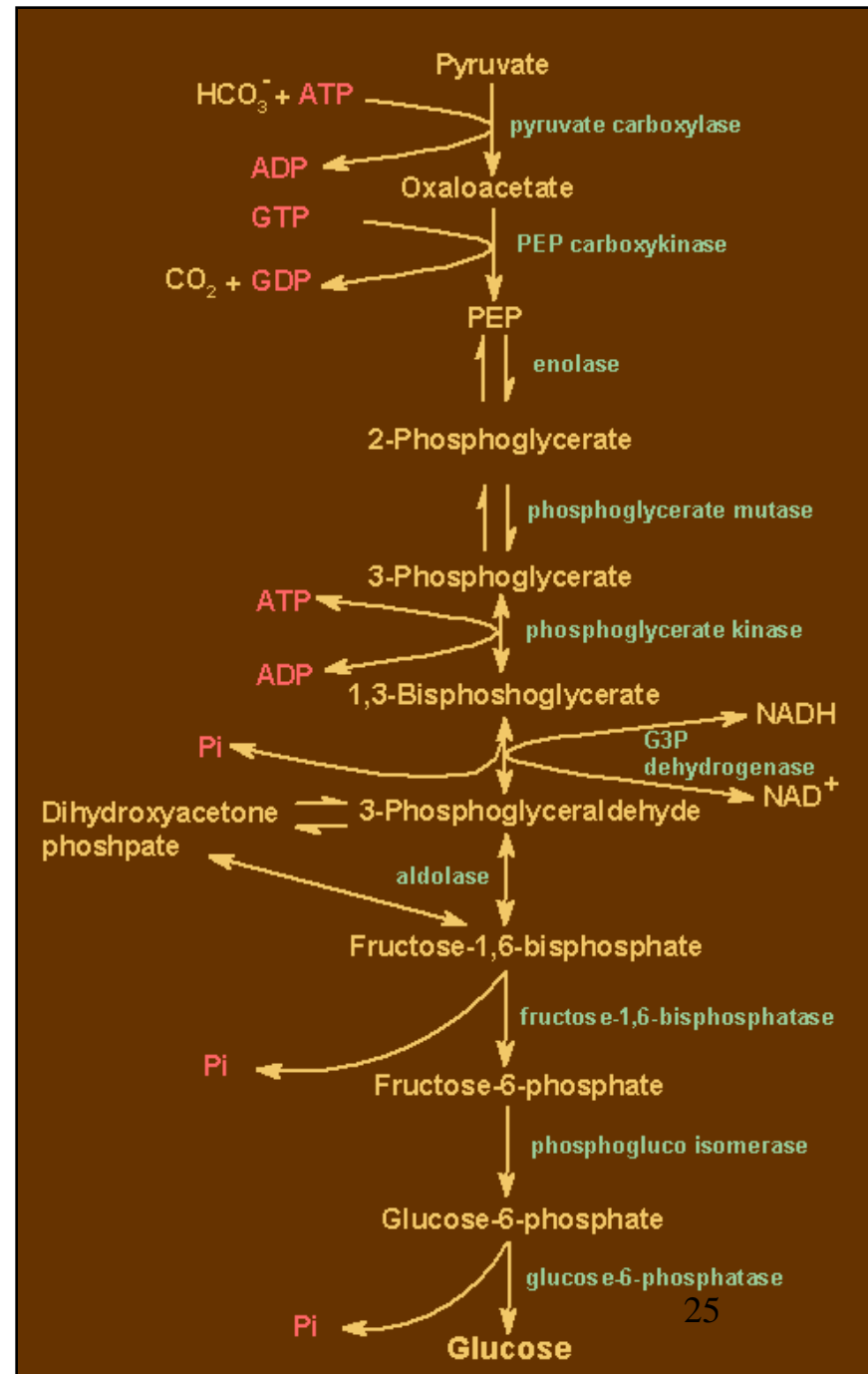

Glukoneogenezis

Glukóz szintézis nem szénhidrát prekursorokból (tejsav, glukoplasztikus aminosavak, glicerol, propionsav).

Három lépés kivételével a glikolízis megfordítása. Kivételek az irreverzibilis lépések és az őket katalizáló enzimek:

1. Hexokináz
2. Foszfofruktokináz I
3. Piruvát kináz

1. piruvát $\longrightarrow$ foszfoenolpiruvát

enzimek: piruvát karboxiláz (biotin kofaktor, energiaigényes: ATP), foszfoenolpiruvát karboxikináz (energiaigényes: GTP)

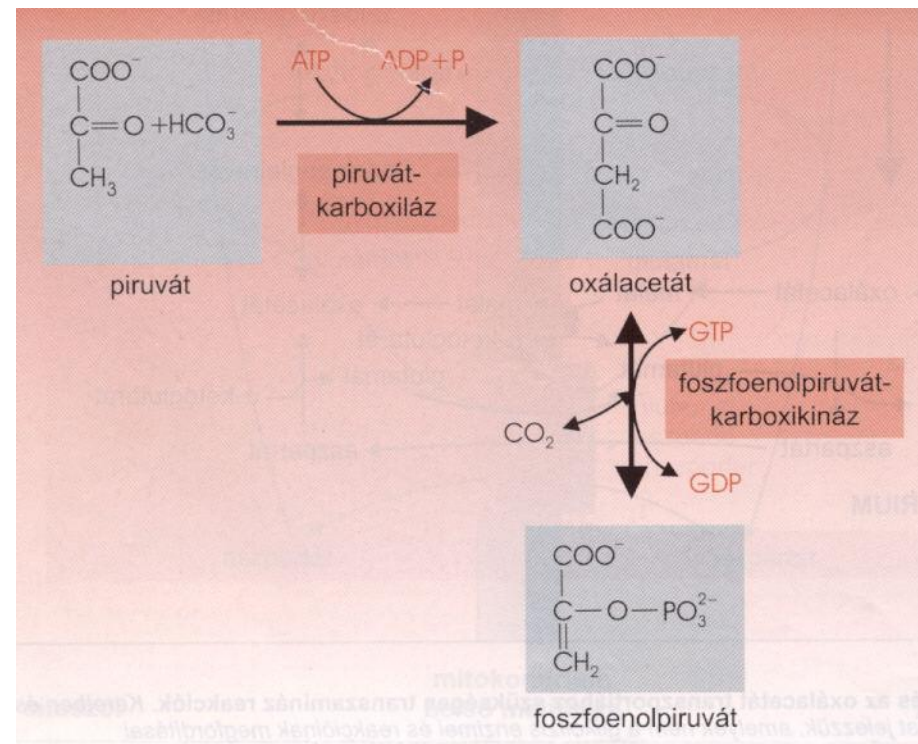
A glukoneogenezis enzimei két kivétellel a citoszolban helyezkednek el.

1. piruvát karboxiláz a mitokondriumban lokalizálódik

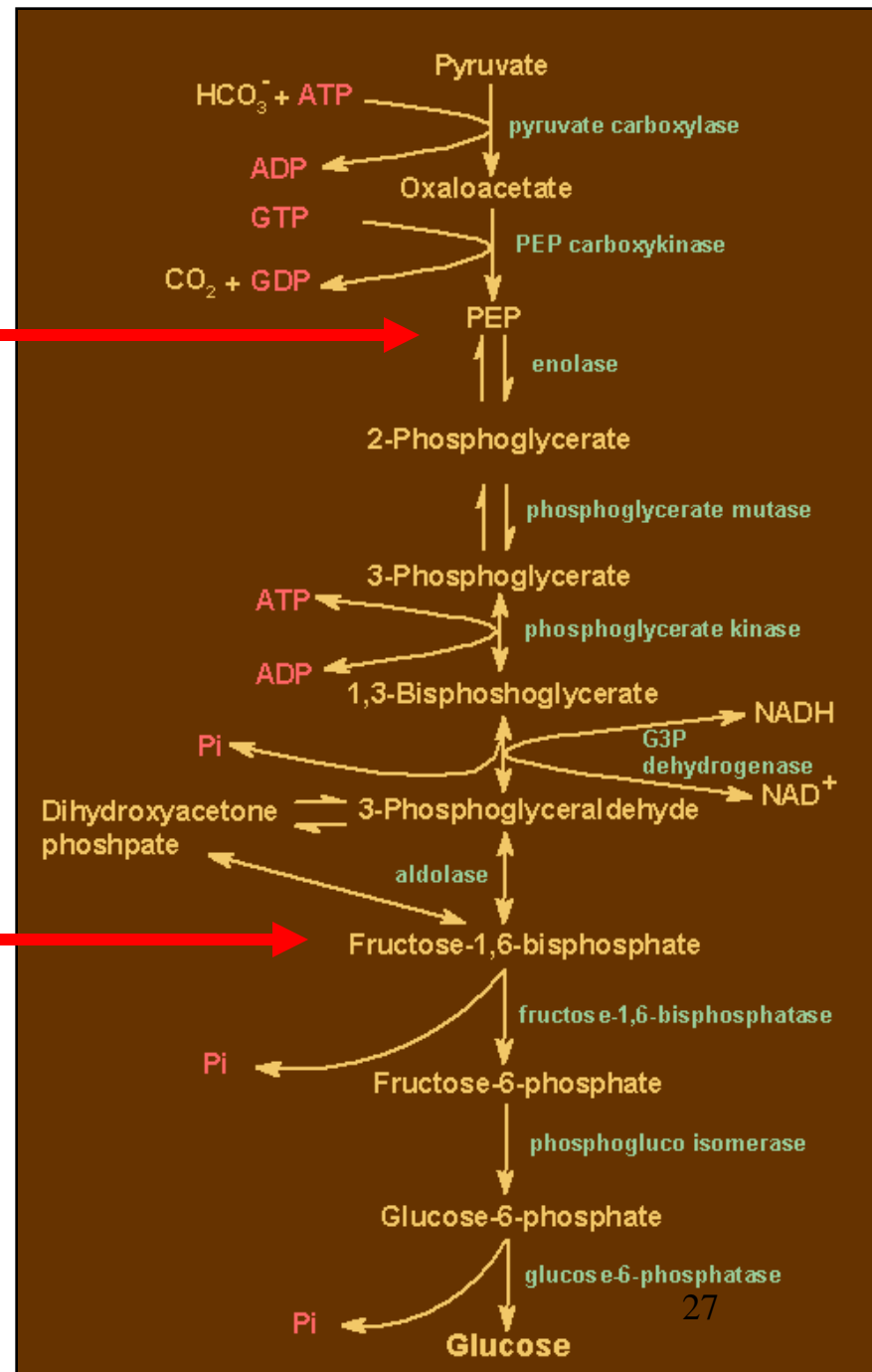

transzport a citoszolba (aszpartát, malát)

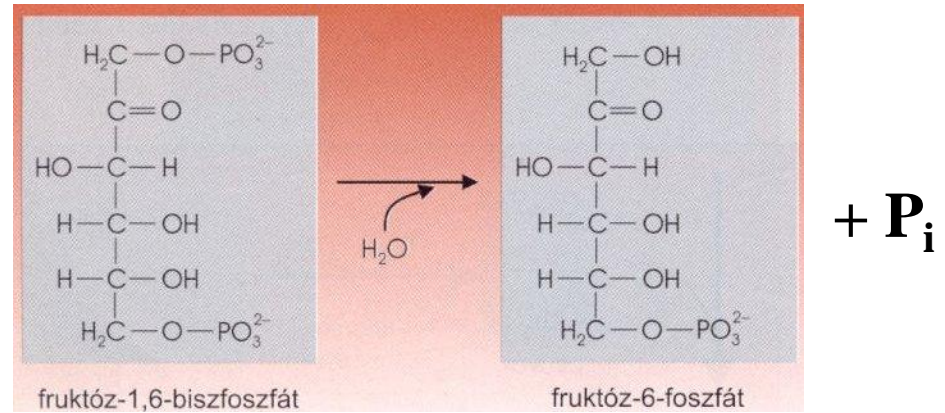
2. glukóz-6-foszfát foszfatáz: endoplazmás retikulum

A foszfoenolpiruváttól a fruktóz-1,6-biszfoszfátig a köztes termékek keletkezését a glikolízisnél megismert enzimek katalizálják

2. Fruktóz-1,6-biszfoszfát

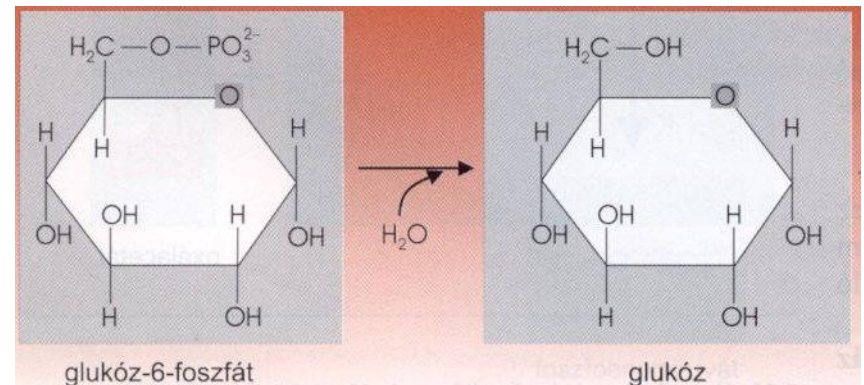

3. Glukóz-6-foszfát

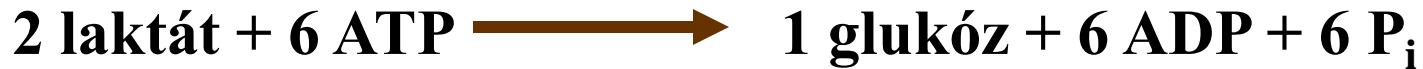
Az enzim az endoplazmás retikulum membránjában található (intraluminális topológia)

glukóz transzporter

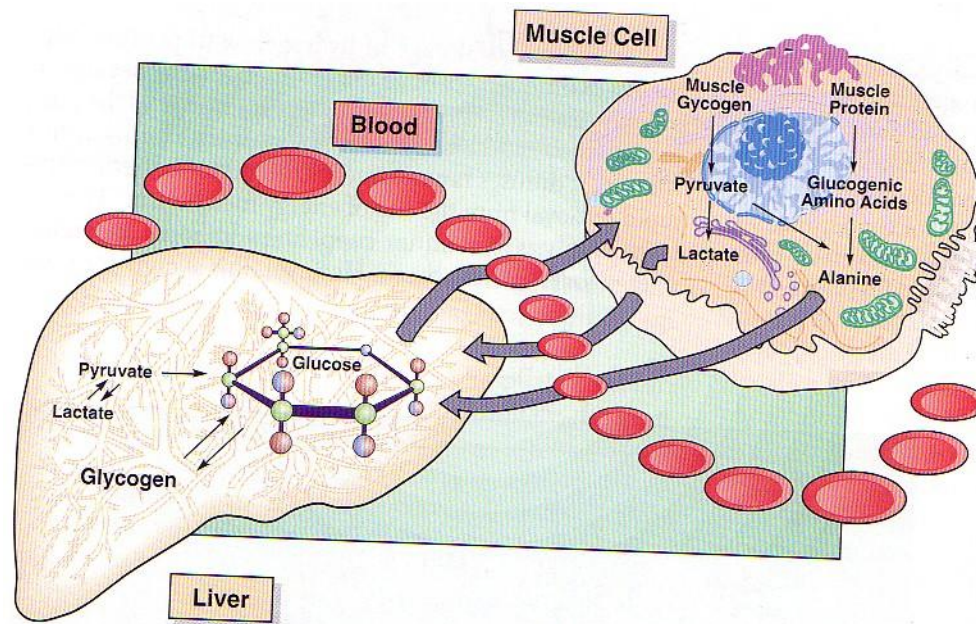

Energiagényes folyamat:

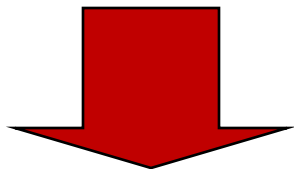
Glukoneogenezis a májban és a vesében folyik, fő helyszíne a máj.

Cori-ciklus

A glikolízis és a glukoneogenezis szabályozása

A közös intermedierek és enzimek révén összefüggő folyamatok. A glukoneogenezis néhány kivételtől eltekintve a glikolízis a “feje tetejére” állítva

Bármelyik folyamat gátlása a másik stimulálását jelenti

Mindkét folyamat szabályozása az **irreverzibilis lépéseket katalizáló enzimeken** keresztül történik.

Glikolízis:

1. Hexokináz
2. Foszfofruktokináz I
3. Piruvát-kináz

Glukoneogenezis:

1. Piruvát karboxiláz
2. Fruktóz-1,6-biszfoszfátáz

A szabályozás alapja:

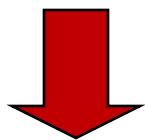
- milyen az adott **sejt energiaállapota** (**ATP, AMP, citrát**)
- változik-e az **intracelluláris pH**
- milyen a **szervezet energiaállapota** (fruktóz-2,6-biszfoszfát), hormonális szabályozás

1. Sejt energiaállapota, az ATP és az AMP hatása

ATP: allosztérikusan **gátolja a foszfofruktokináz I-t és a piruvát kinázt**

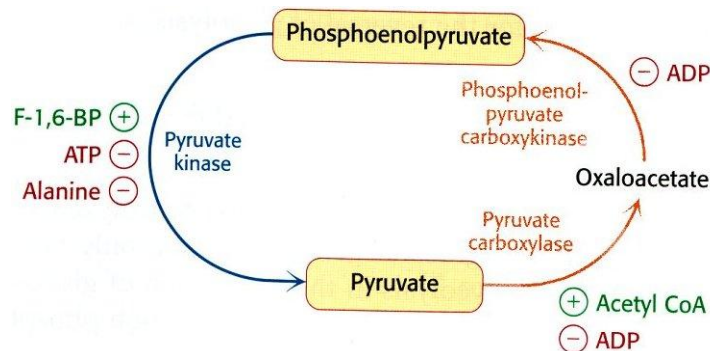
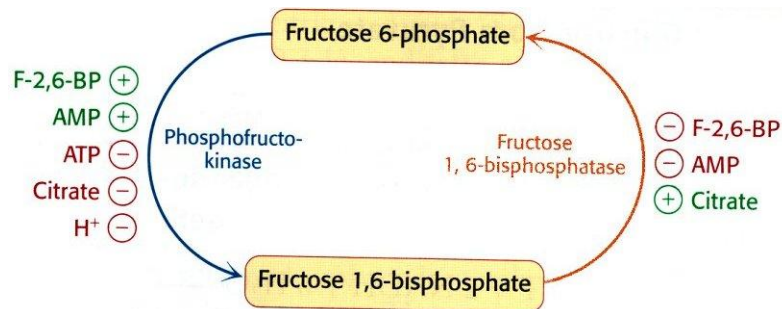

ATP-koncentráció növekedése lassítja a glikolízist

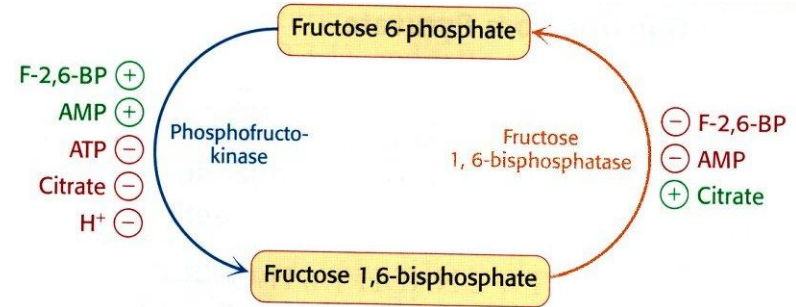
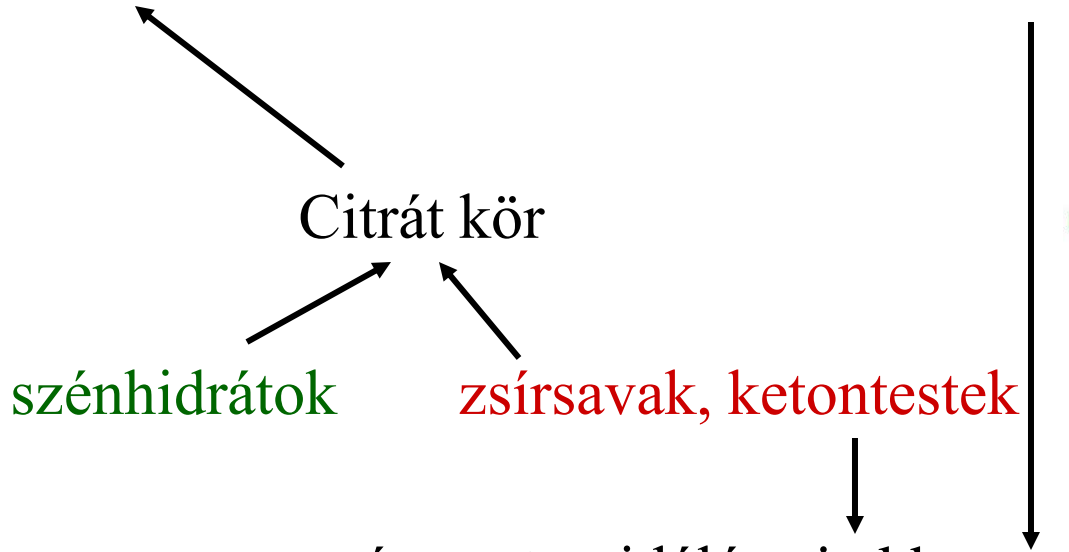
Kis csökkenés az [ATP] nagy emelkedés az [AMP]

AMP: allosztérikus **aktívátora a foszfofruktokináz I-nek** allosztérikus **gátlója a fruktóz-1,6-biszfoszfátnak** $\longrightarrow$ **serkenti a glikolízist, gátolja a glukoneogenezist**

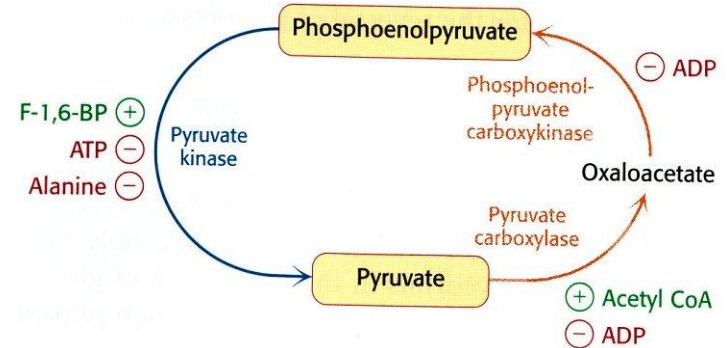

Citrát: a foszfofruktokináz I allosztérikus gátlószere

↓

Glukózsint megtartása, csak glukózt felhasználó szervek kímélése

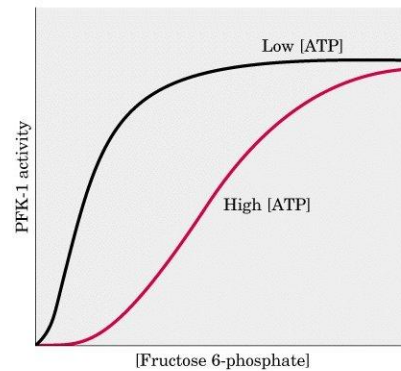
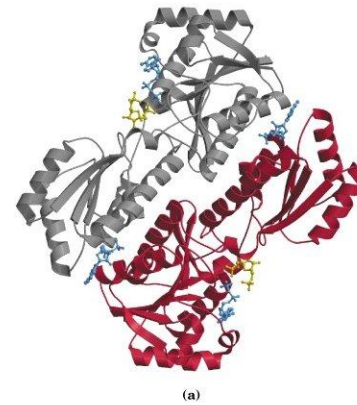
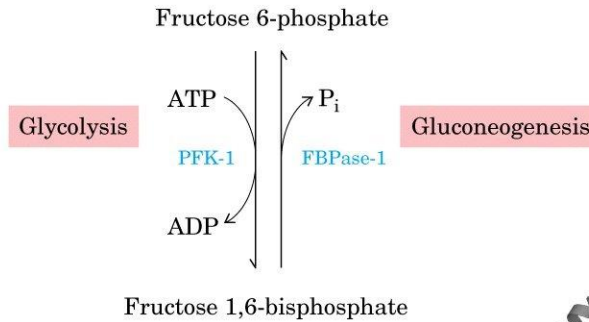
↑

A zsírsavoxidációkor keletkező **Ac-CoA** aktiválja a piruvát karboxilázt → serkenti a glukoneogenezist

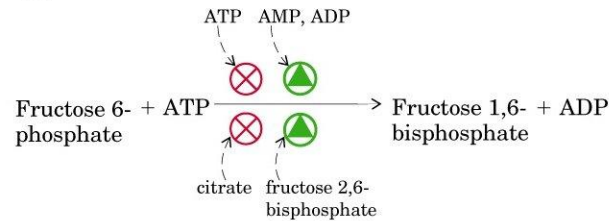
Ugyanakkor gátolja a piruvát kinázt

A foszfofruktokináz I allosztérikus szabályozása

Regulation of PFK-1

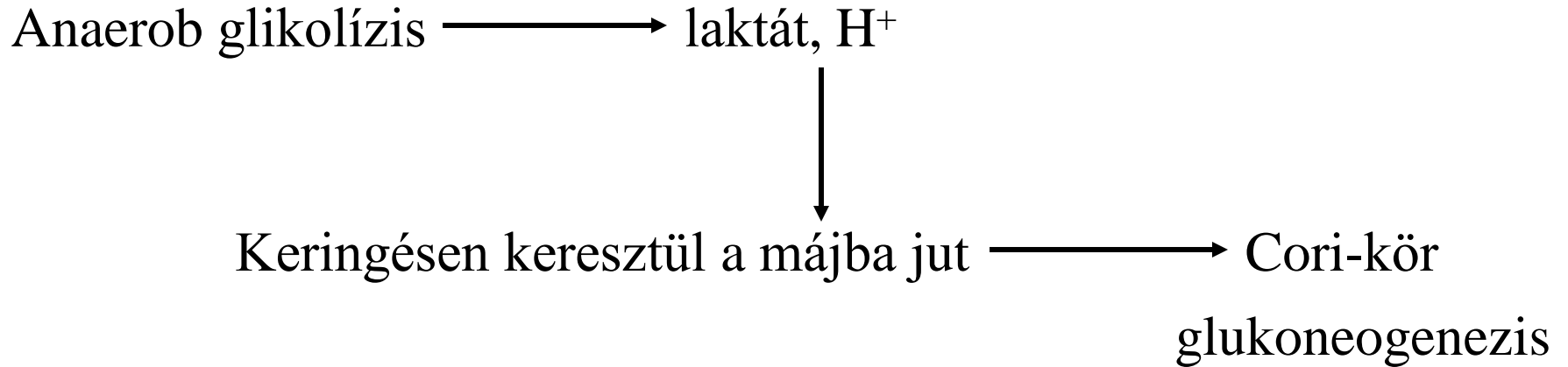

(b)

(c)

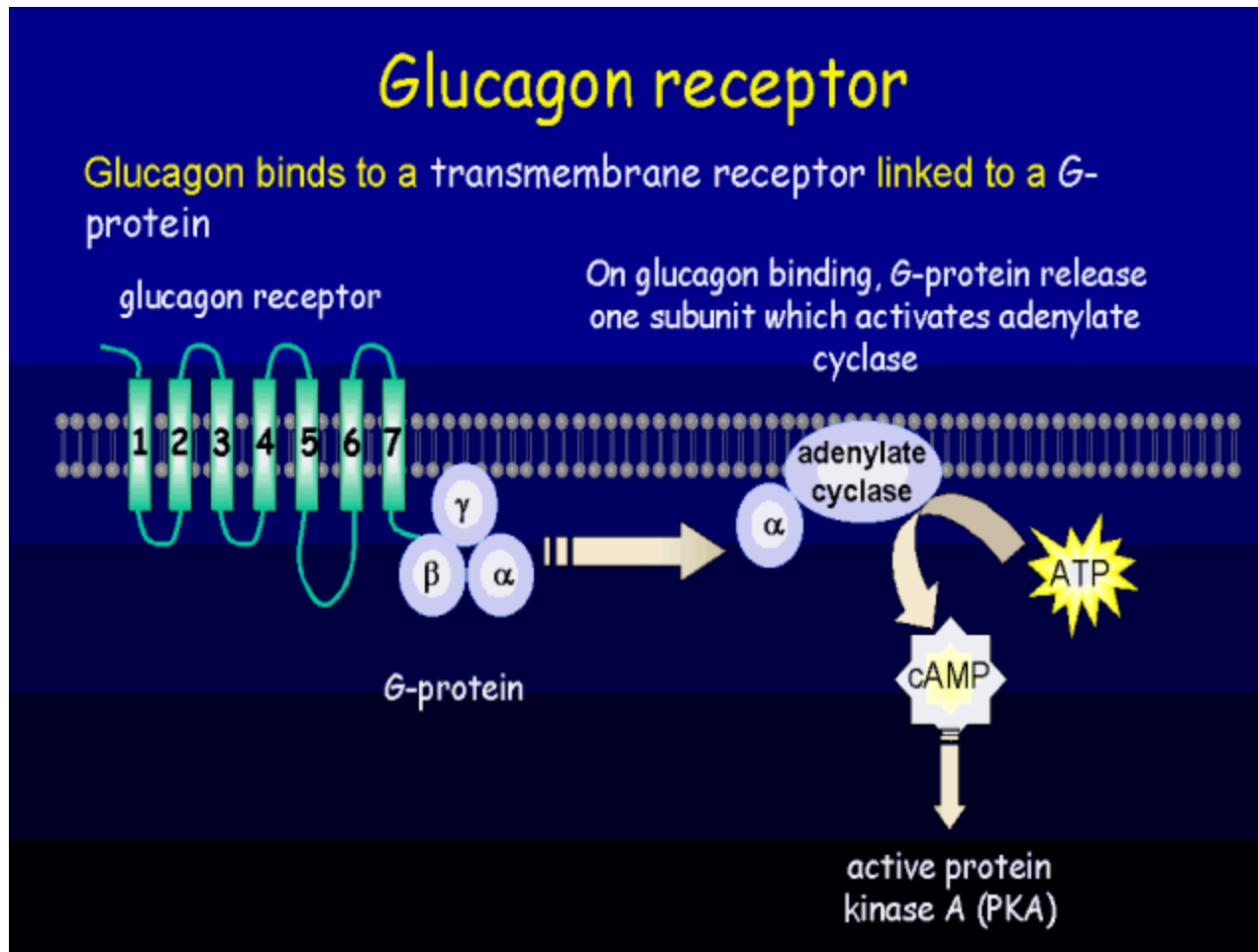
2. Intracelluláris pH csökkenése (H^+ koncentráció emelkedése) a foszfofruktokináz I gátlását okozza.

3. Hormonális szabályozás, a glukagon és az inzulin hatása

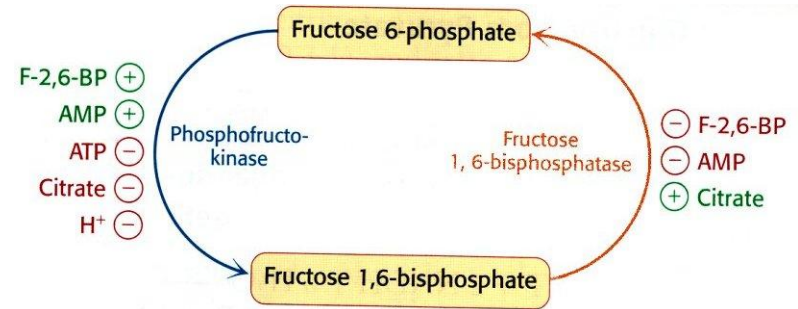
- **Glukagon:** 29 aminosavból áll, a pancreas α -sejtjei termelik
- **Inzulin:** 51 aminosavból áll a pancreas β -sejtjei termelik

Glukagon a glikolízis szabályozásában

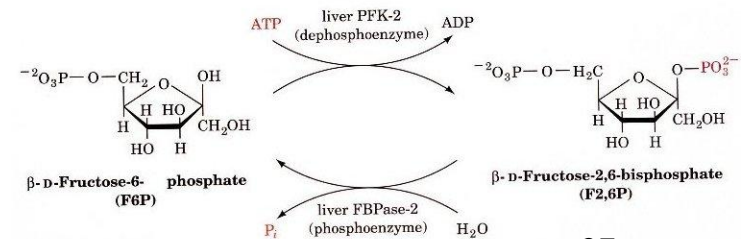
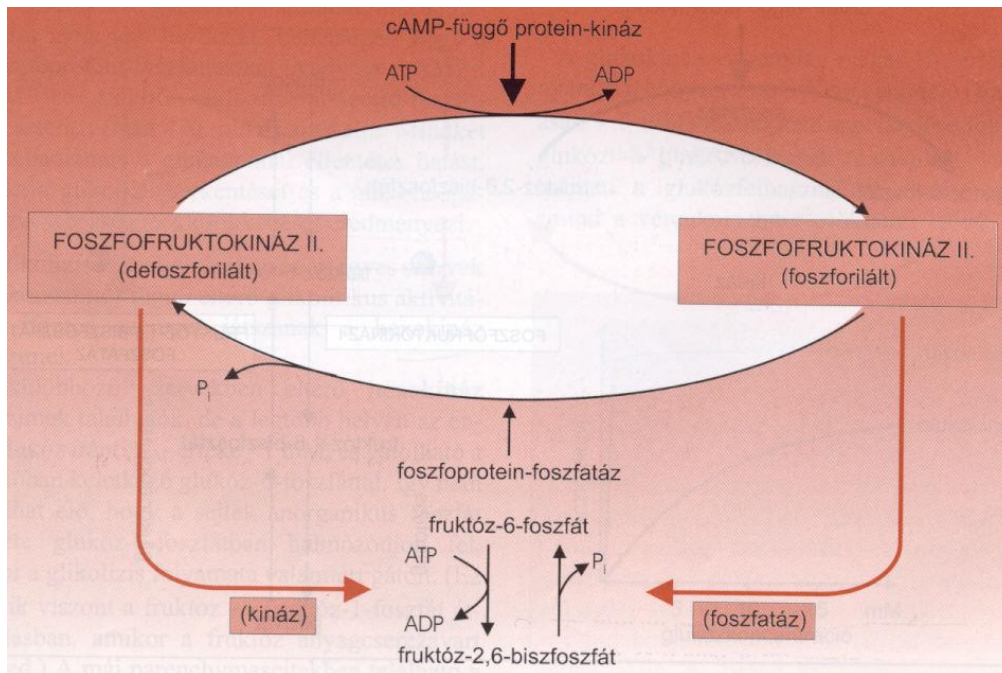

A májsejtekben a glukagon hatása a glikolízisre és a glukonogenezisre a fruktóz-2,6- biszfoszfát szintjének változásán keresztül érvényesül.

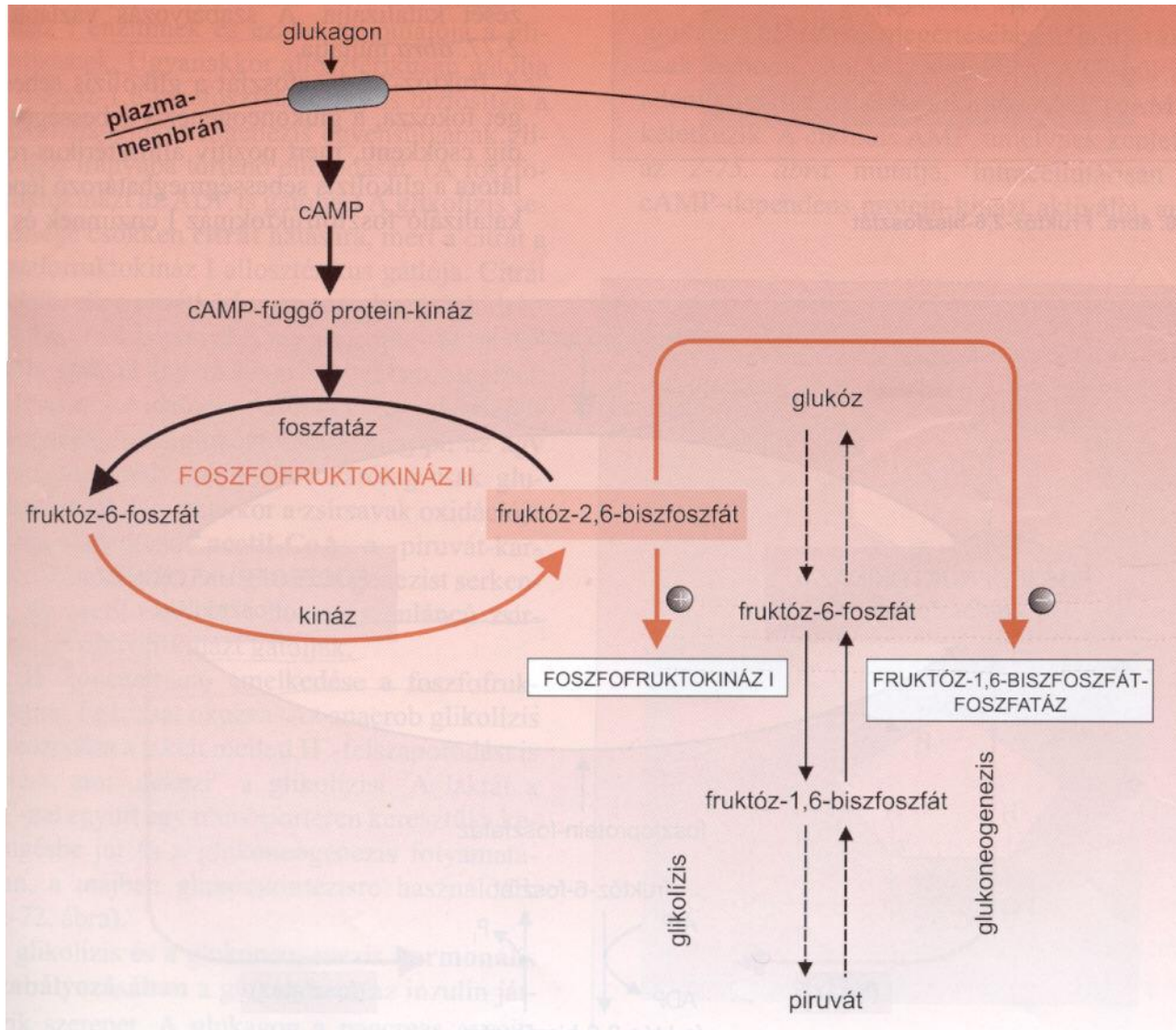
A fruktóz-2,6-biszfoszfát pozitív allostérikus regulátora a glikolízis sebességmeghatározó lépését katalizáló foszfofruktokináz I enzimnek és negatív allostérikus regulátora a fruktóz-1,6-biszfoszfátnak

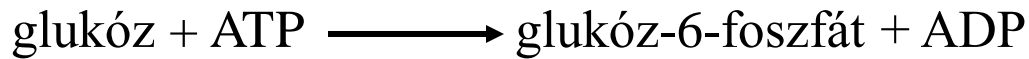
Enzim: foszfofruktokináz II
 A fruktóz-2,6-biszfoszfát → fruktóz-6-foszfát
 átalakulást is képes katalizálni. A reakció irányát az enzim foszforiláltsága dönti el.

A glukagon hatása a glikolízisre a fruktóz-2,6-biszfoszfáton keresztül

Szabályozás a hexokinázon és a glukokinázon keresztül

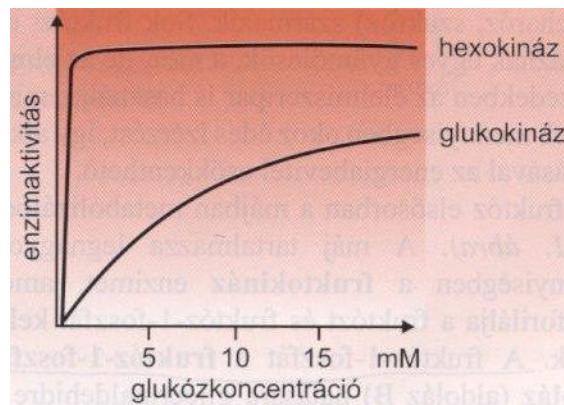

Hexokináz: eltérő szöveti izoenzimek, mindegyik esetben:

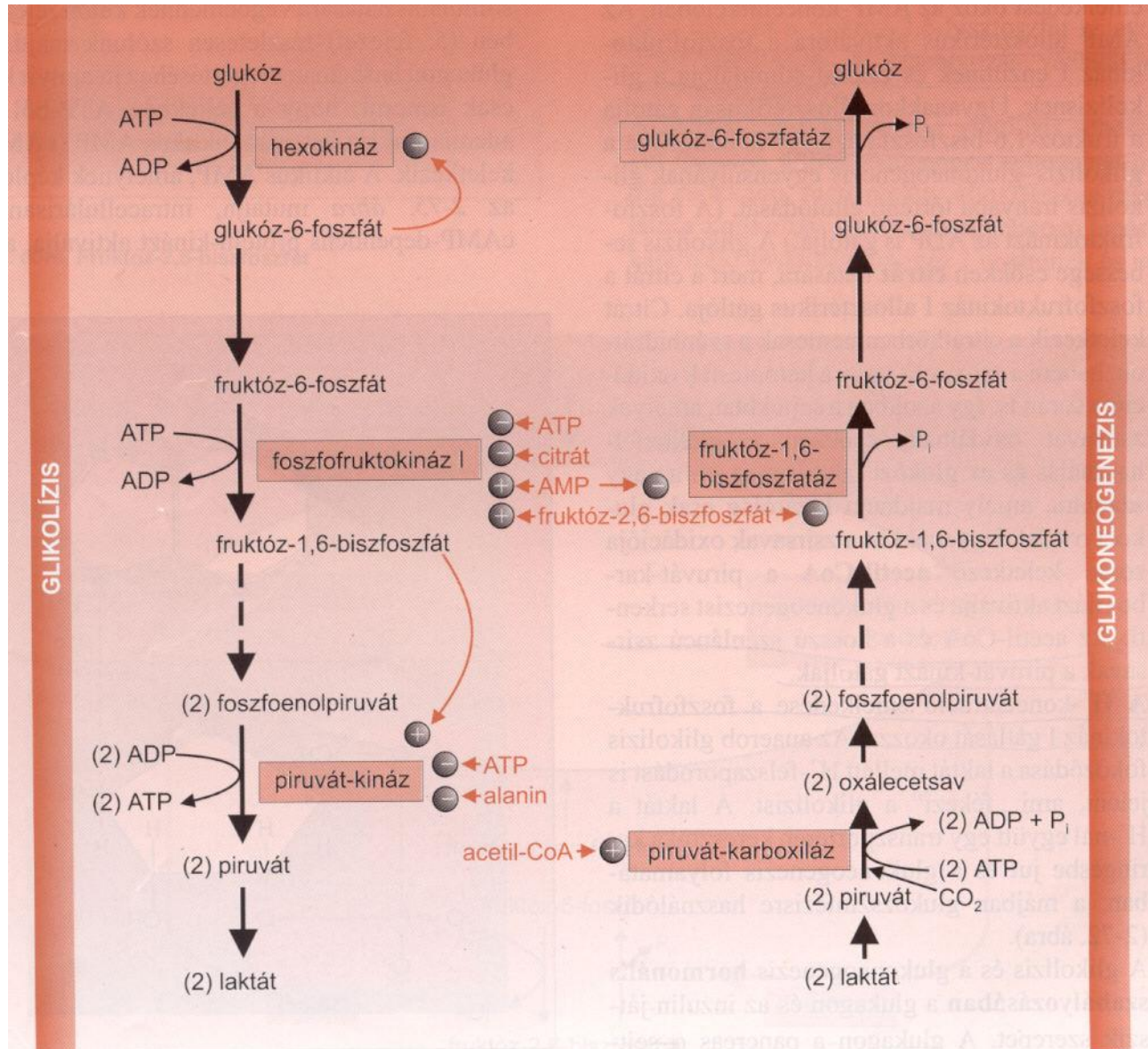
- $K_M < 1 \text{ mM}$
- gátolható glukóz-6-foszfáttal

Glukokináz: kizárólag májsejtekben fordul elő:

- $K_M: \sim 10 \text{ mM}$
- nem gátolható glukóz-6-foszfáttal
- génjének átírását az inzulin fokozza

A glikolízis és a glukoneogenezis allosztérikus szabályozása

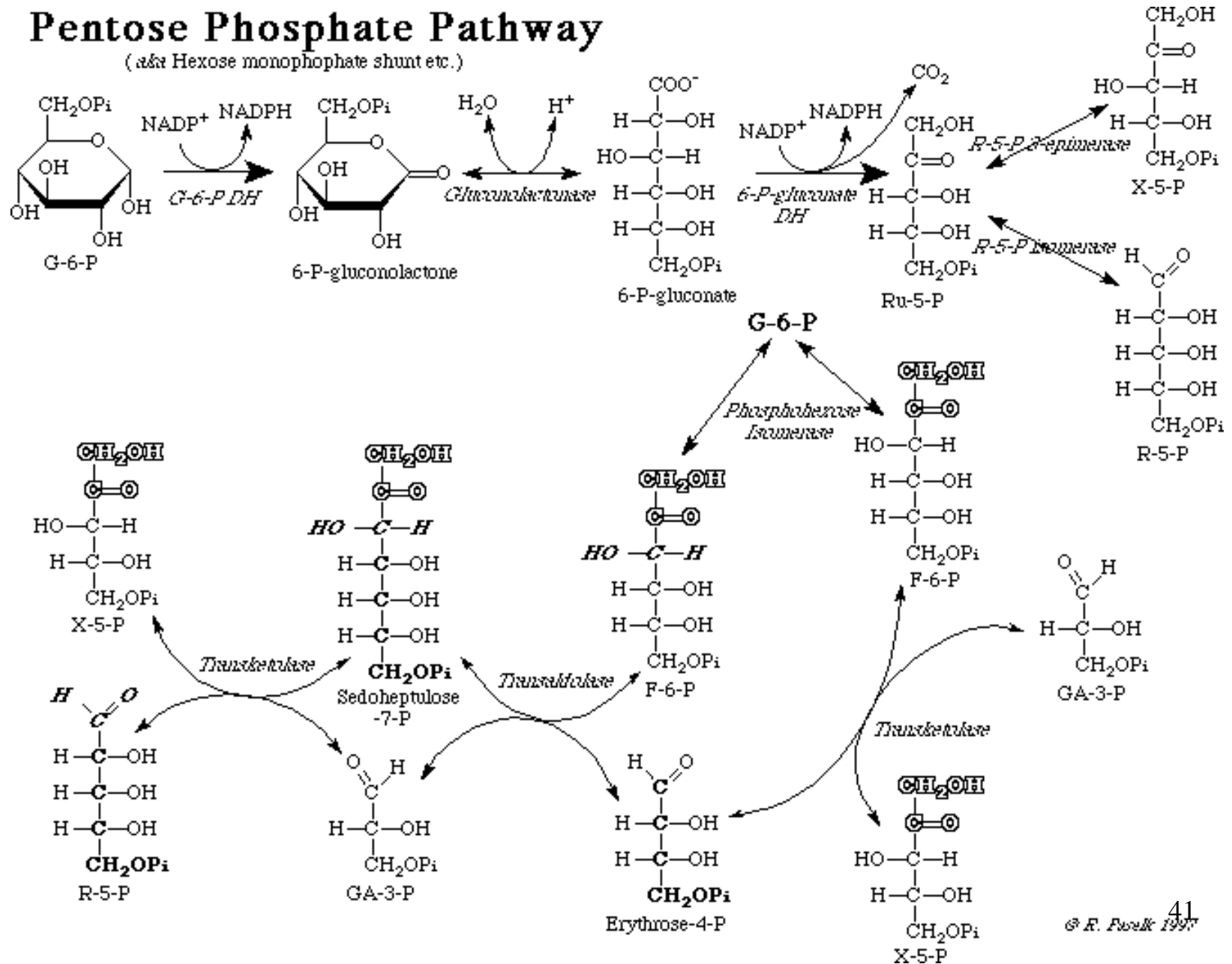

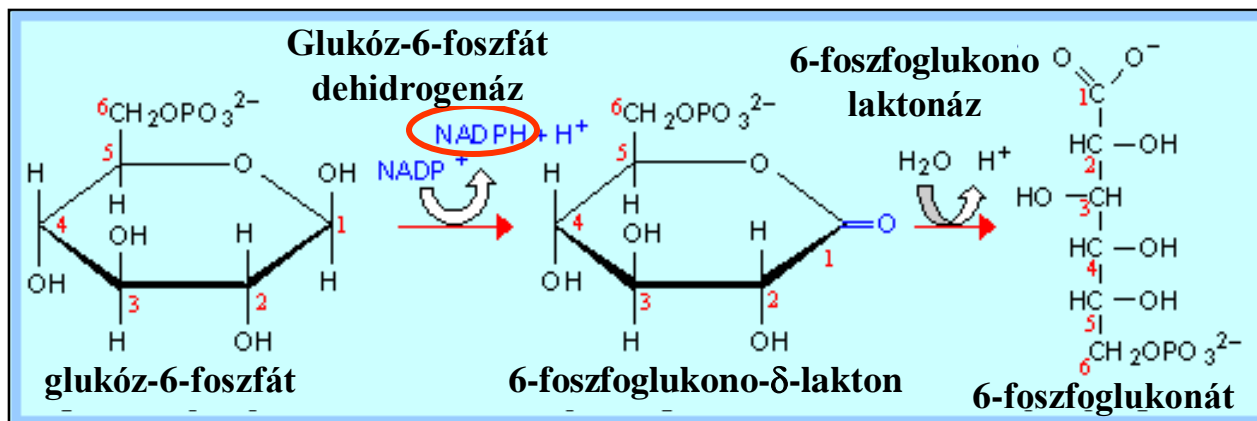
A glukóz direkt oxidációja: Pentóz-foszfát ciklus

Pentose Phosphate Pathway

(aka Hexose monophosphate shunt etc.)

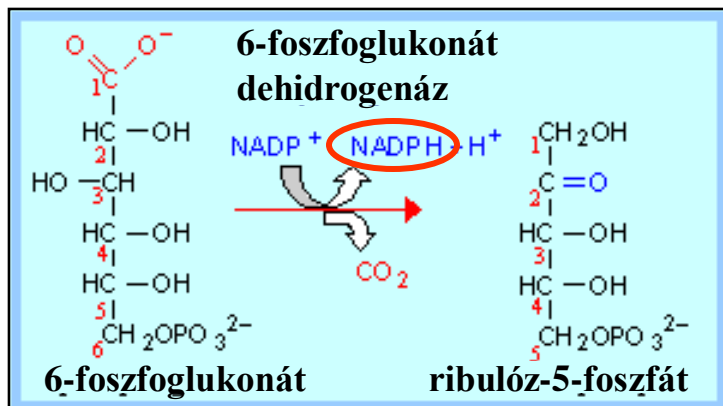

A pentóz-foszfát út oxidatív szakasza

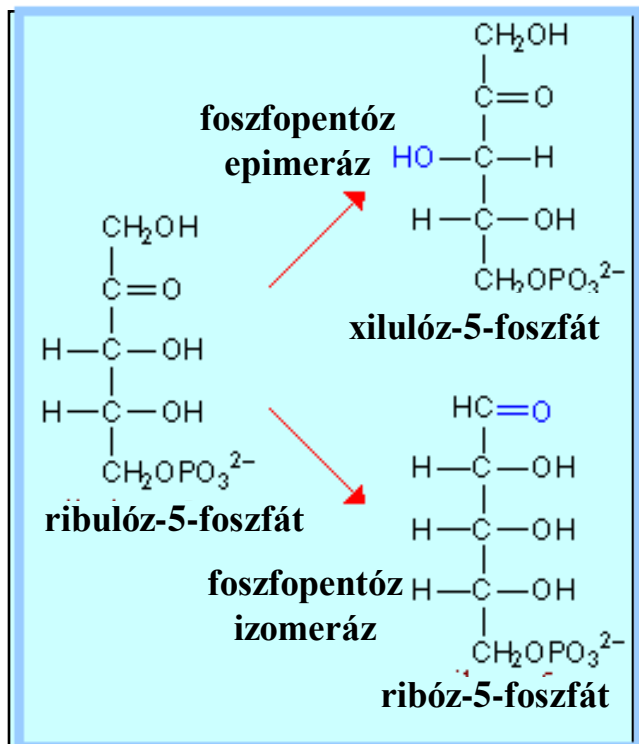

glukóz-6-foszfát $\longrightarrow$ 6-foszfoglukono- δ -lakton

Irreverzibilis, a pentóz fosztát út elkötelező lépése.

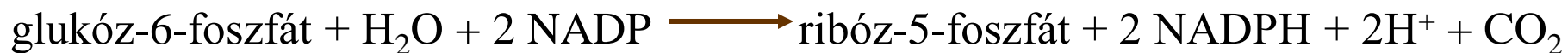

**Oxidatív
dekarboxilézés**

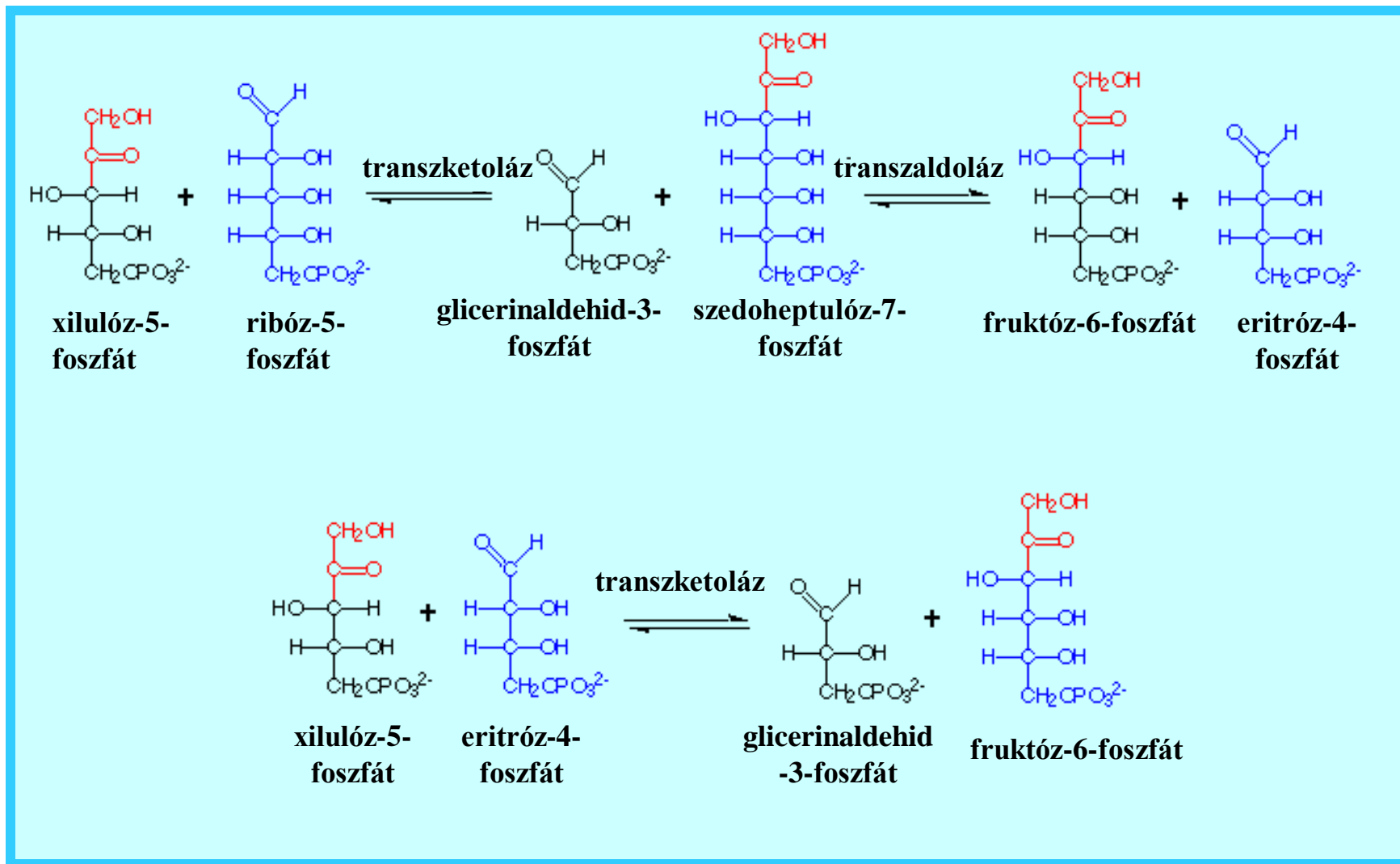

D-ribóz-5-foszfát: nukleotid szintézis előanyaga

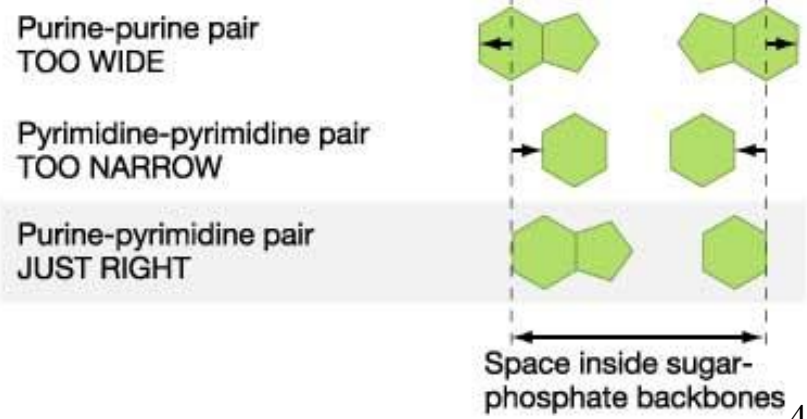
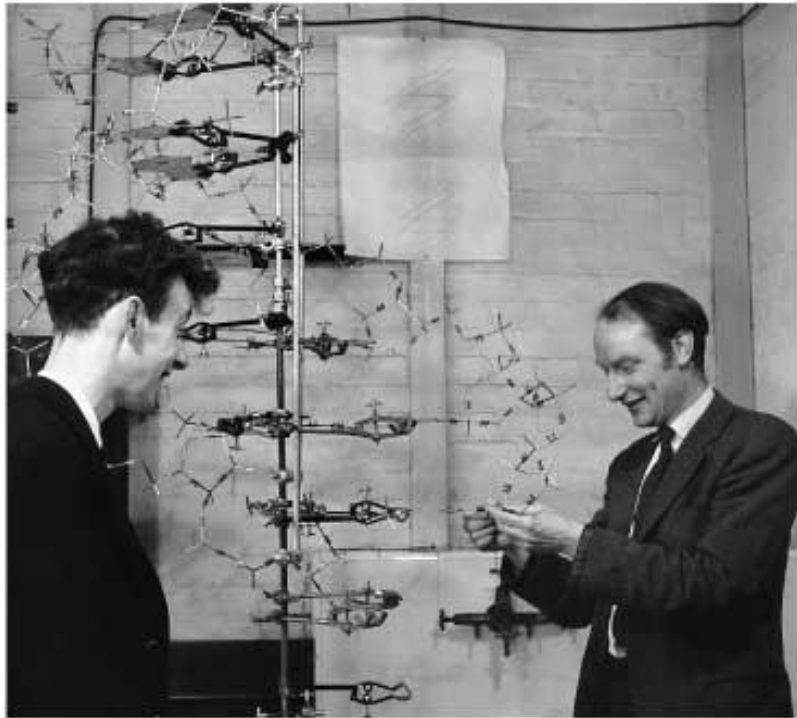
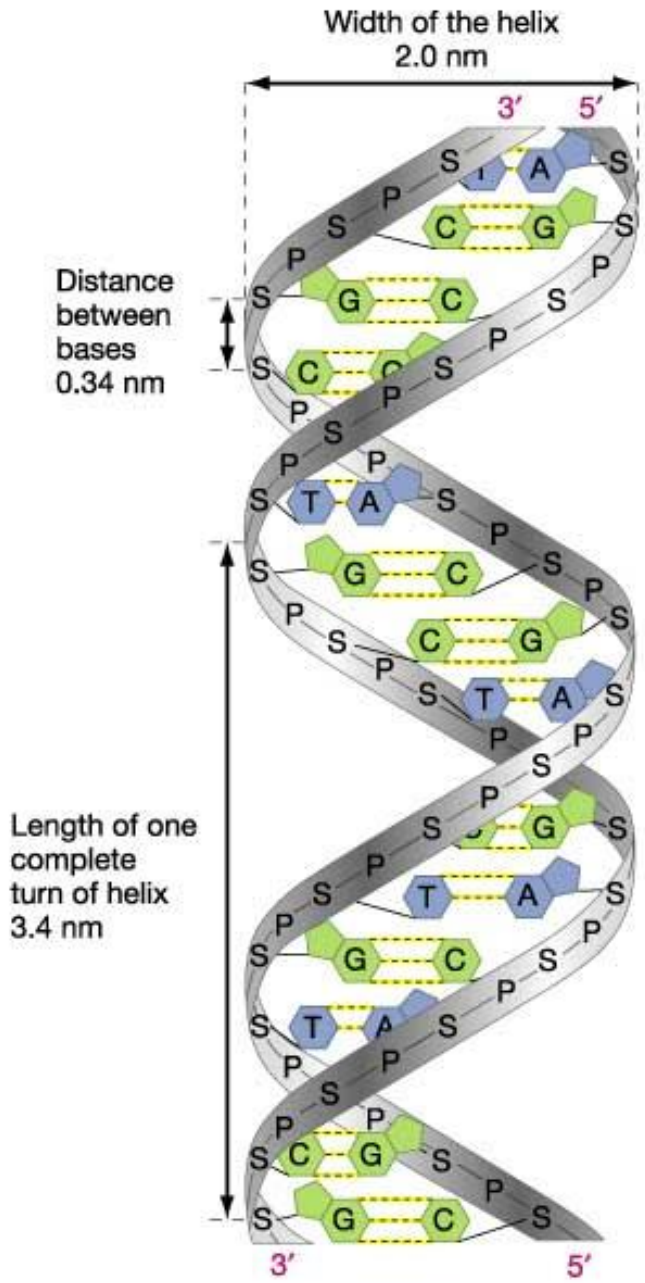
Oxidatív út:

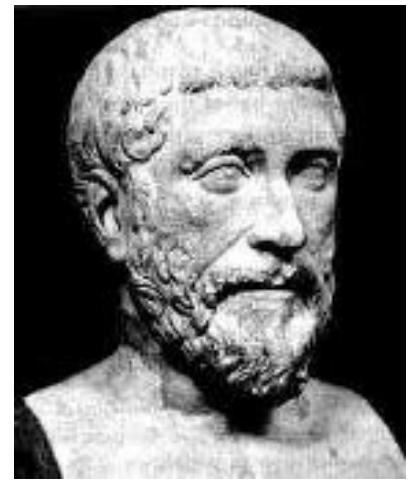
A glukóz direkt oxidációjának nem oxidatív szakasza

Minden reakció reverzibilis

Miért nem evett Pitagorasz falafelt?

Vicia Faba: vagy lóbab a falafel egyik alkotója

Pitagorasz megfigyelése: sokan rosszul lettek fogyasztását követően
követőit óvta az ételtől

Tünetek: 24-48 órával az étkezést követően a vörösvértestek
szétesnek, sárgaság, veseelégtelenség alakul ki

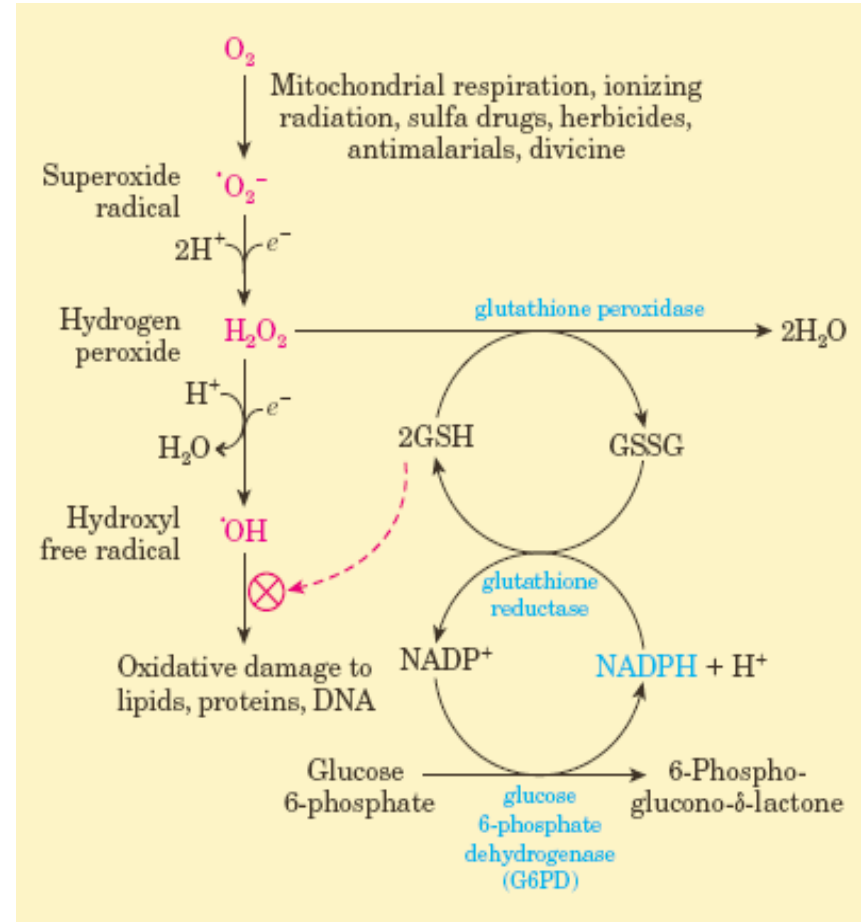
Hasonló tüneteket okoz: primaquine (malári ellenes gyógyszer),
szulfa antibiotikumok, egyes herbicidek

Ok: glükóz-6-foszfát dehidrogenáz deficiencia, kb. 400 millió
embert érint a Földön. Genetikus eredet, általában tünetmentes, csak
az említett szerek fogyasztása váltja ki.

Glükóz-6-foszfát dehidrogenáz: NADPH forrás

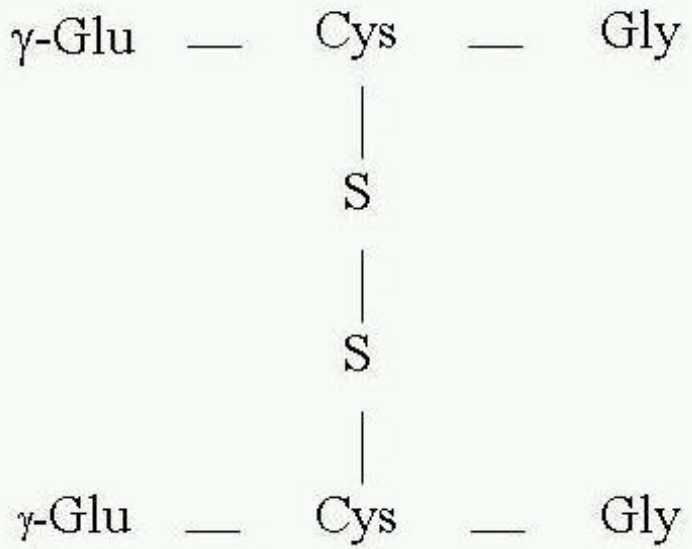
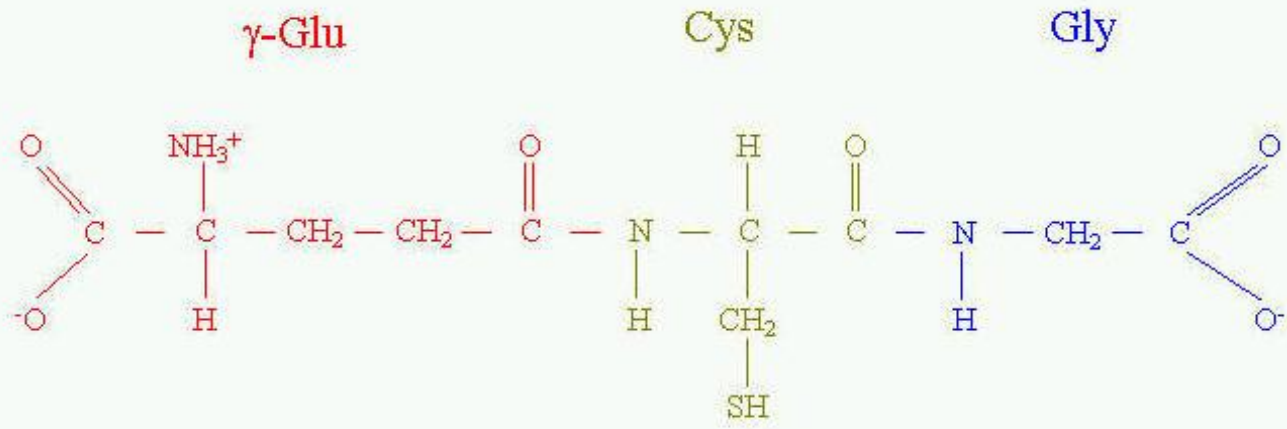
**NADPH felhasználás:
bioszintézis, oxidatív védelem
során**

Földrajzi eloszlás: az emberek
25%-a érintett Afrika trópusi
területein, Közép-Keleten,
Ázsia Dél-Keleti részén

Plasmodium Falciparum a malária kórokozója nem szereti az oxidatív stresszt —————> szelekciós előnyt jelent a betegség

Összefoglalás: a falafel kerülése növeli a malária kockázatát

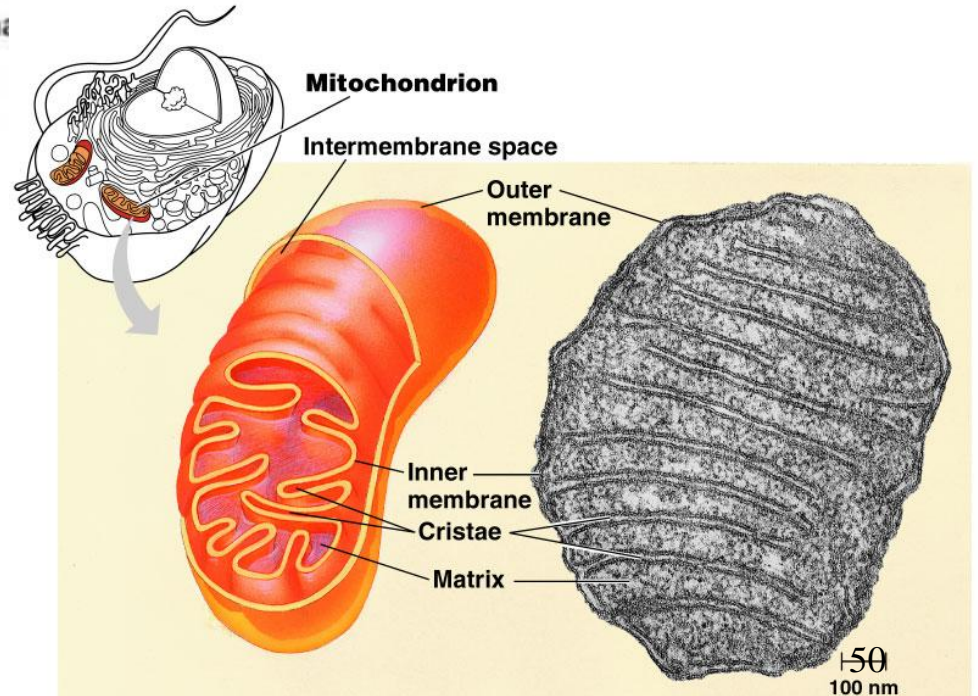
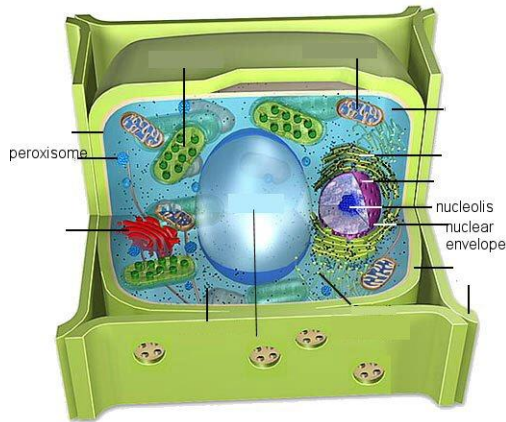
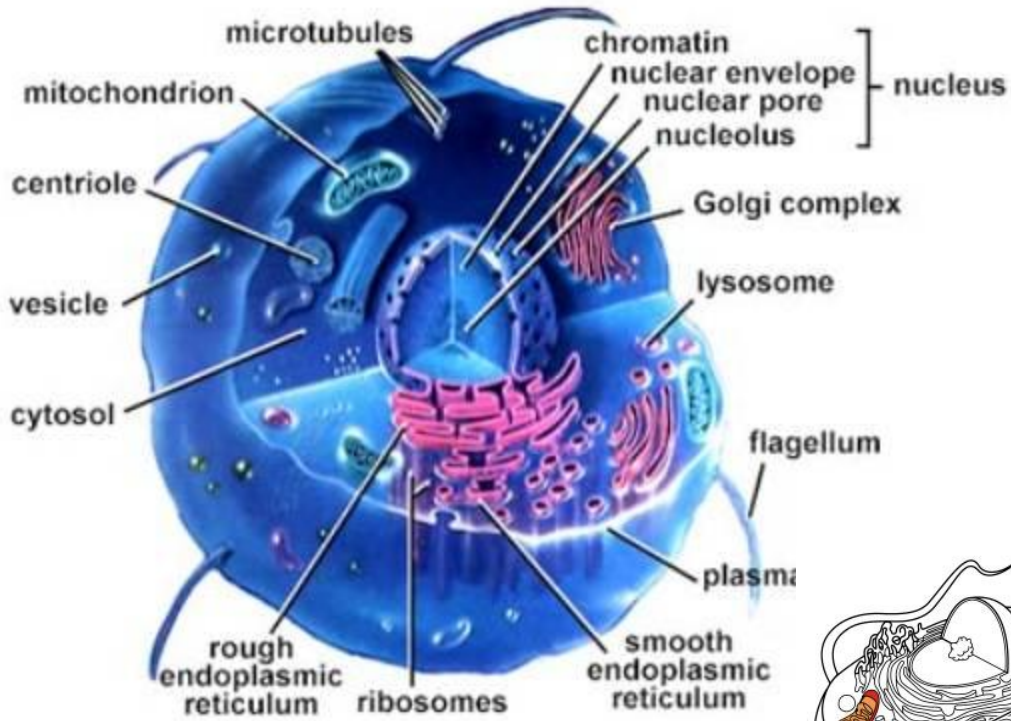

Energiatermelés

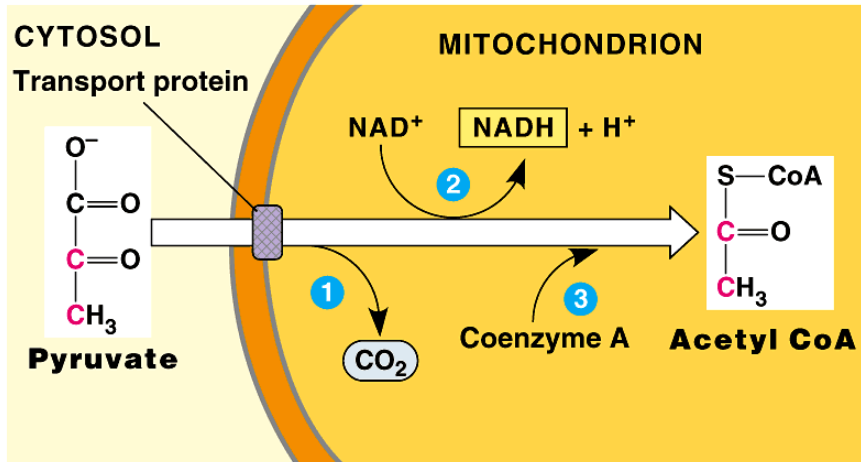
- 1. A piruvát átalakítása AcKoA-vá (oxidatív dekarboxilezés).**
- 2. Az AcKoA lebontása CO₂-dá és koenzimekhez kötött hidrogénekre (citrát ciklus).**
- 3. A redukált koenzimek oxidációja víz és energiatároló vegyületek (ATP) keletkezése.**

Sejtorganellumok

A mitokondrium

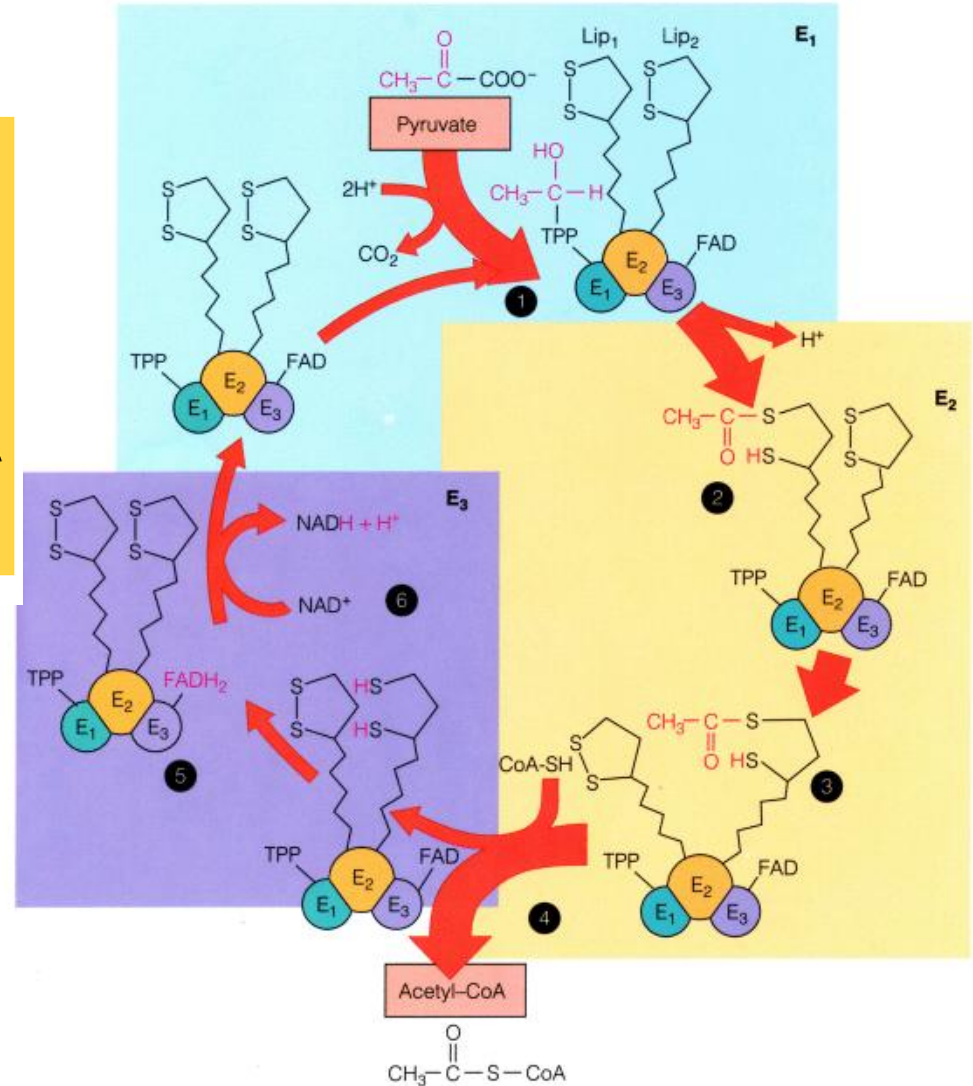

A piruvát-dehidrogenáz enzimkomplex

Copyright © Pearson Education, Inc., publishing as Benjamin Cummings.

Figure 14.10 Mechanisms of the pyruvate dehydrogenase complex

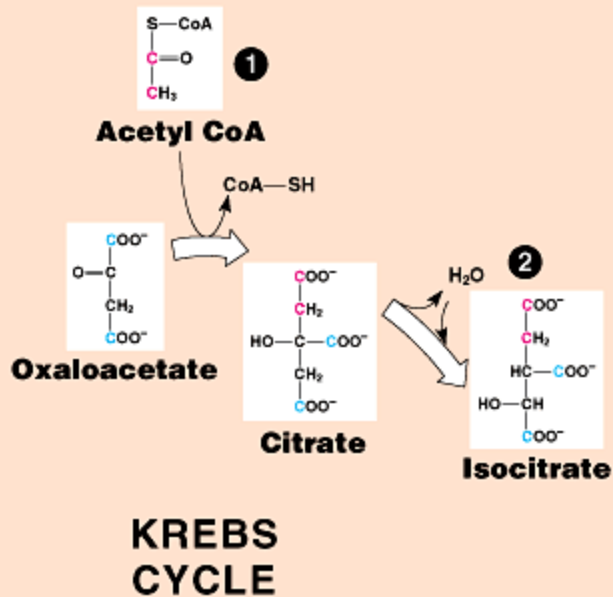
E₁: piruvát dehidrogenáz

E₂: dihidrolipoil-transzacetiláz

E₃: dihidrolipoil-dehidrogenáz

A citrát ciklus

(Szent-Györgyi-Krebs ciklus, Krebs-ciklus, citrátkör)

1. Citrát szintézise:

Irreverzibilis reakció

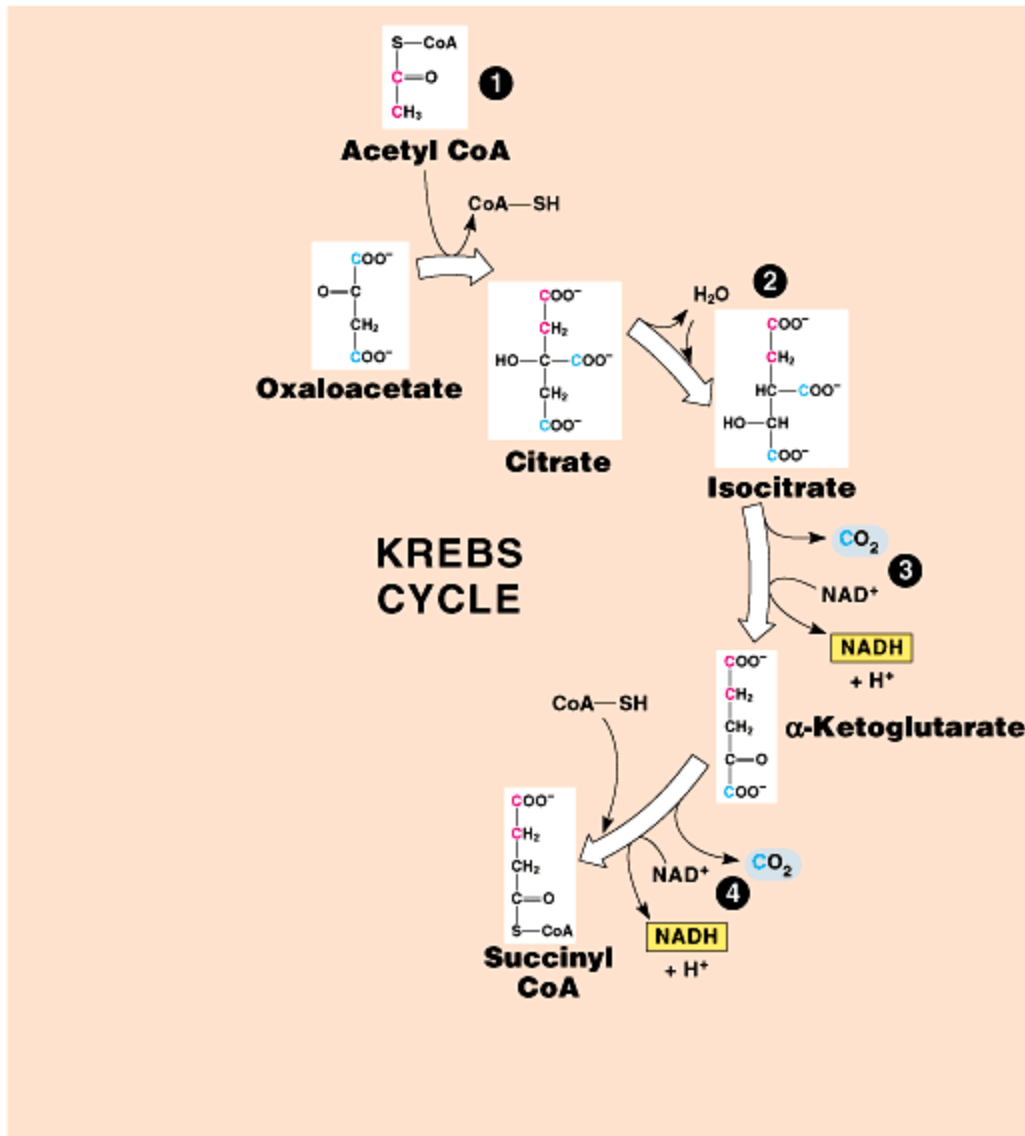
Enzim: citrát szintáz

2. Izomerizáció izocitráttá

Reverzibilis reakció

Enzim: akonitáz

3. Izocitrát $\longrightarrow$ α -ketoglutarát

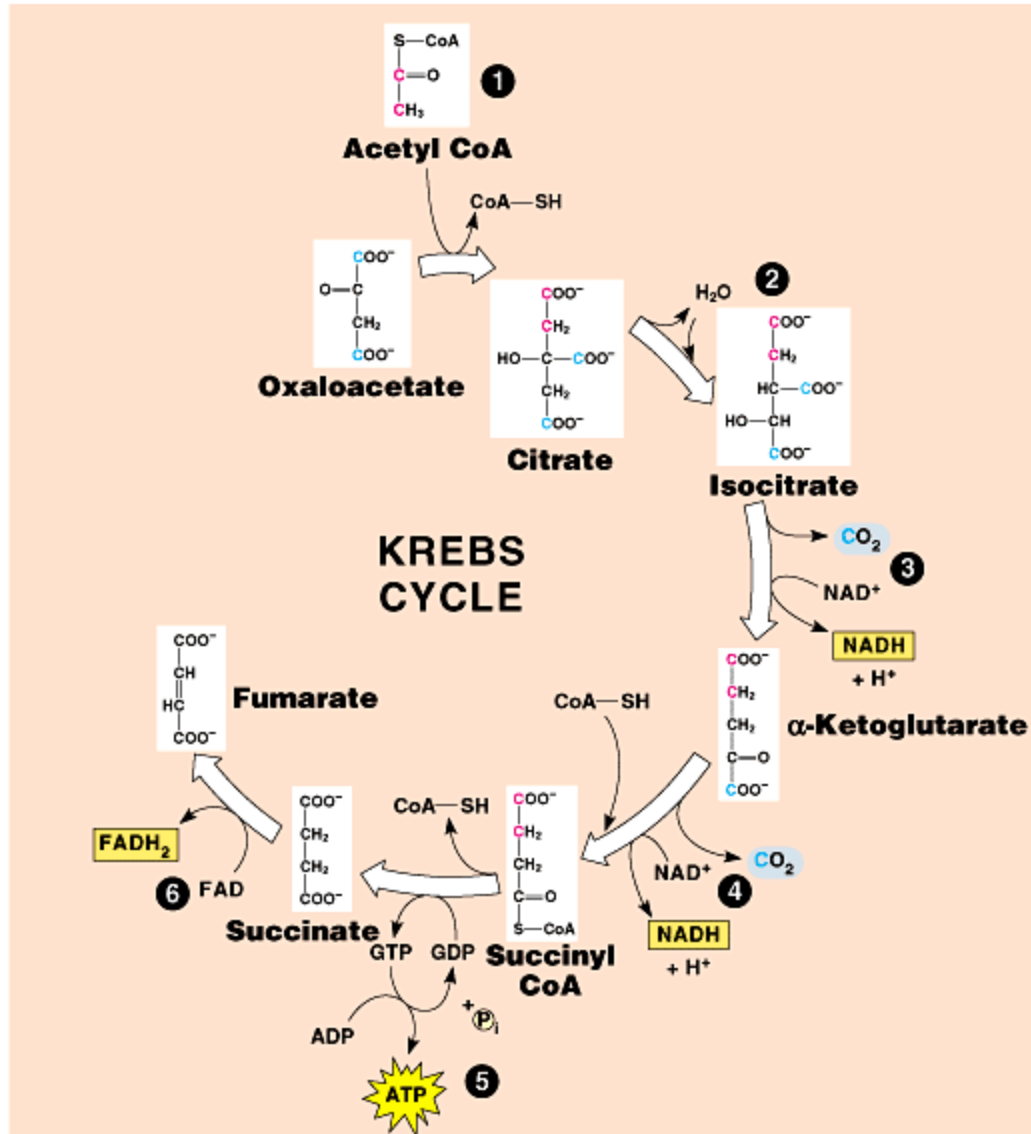

Irreverzibilis oxidatív dekarboxilezés. Enzim: izocitrát-dehidrogenáz

4. α -ketoglutarát $\longrightarrow$ szukcinil-KoA

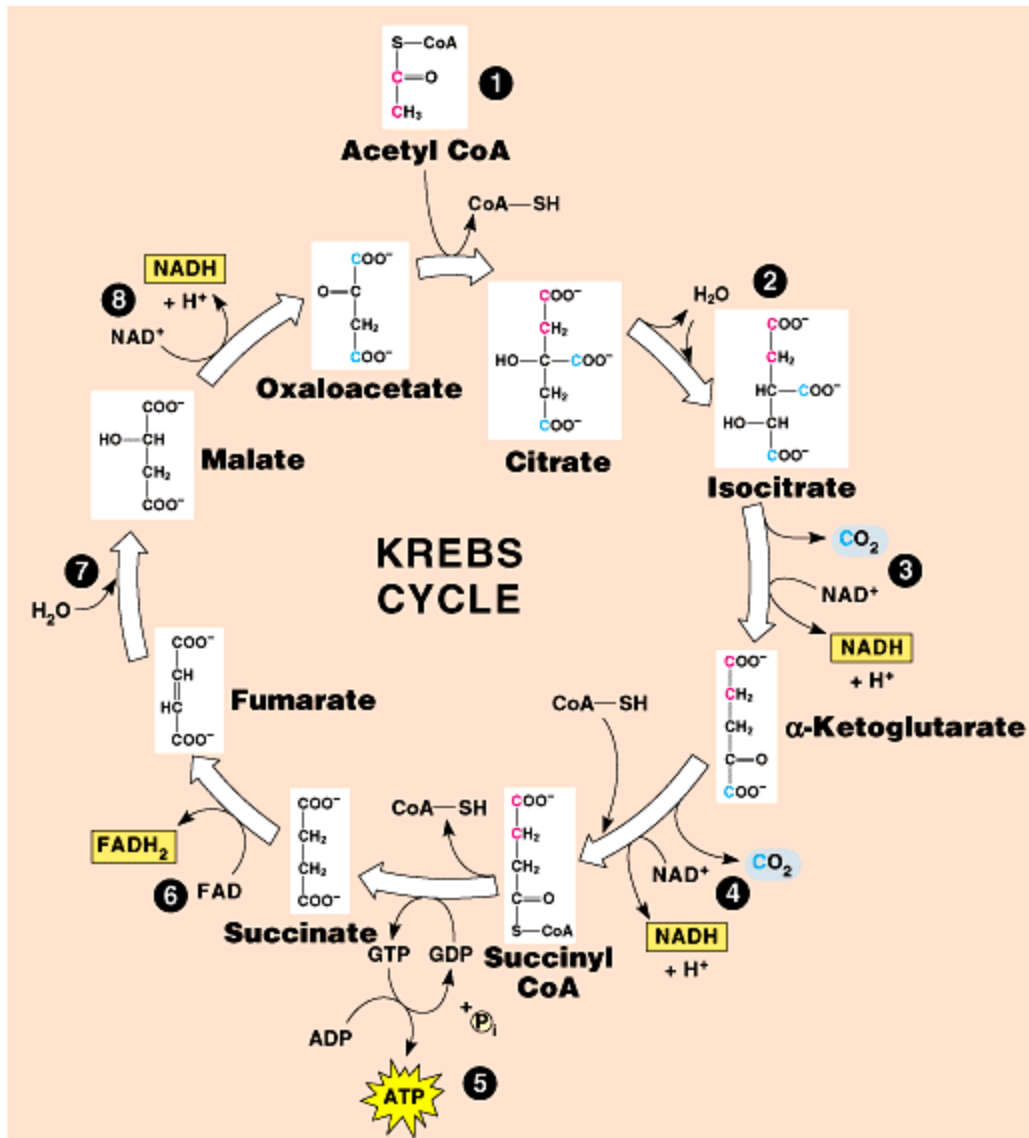
Irreverzibilis oxidatív dekarboxilezés. Enzimkomplex: α -ketoglutarát-dehidrogenáz

5. Szukcinil-KoA $\longrightarrow$ Szukcinát

Reverzibilis reakció,
enzim: szukcinil-KoA
szintetáz, szubsztrátszintű
foszforiláció

6. Szukcinát $\longrightarrow$ Fumarát
Reverzibilis
oxidoredukció enzim:
szukcinát dehidrogenáz,
sztereospecifikus

7. Fumarát $\longrightarrow$ L-malát

Reverzibilis,
sztereospecifikus reakció,
enzim: fumaráz

8. Malát $\longrightarrow$ oxálacetát

Reverzibilis reakció,
enzim: malát-dehidrogenáz

Egyensúlyi körülmények között a malátképződés következne be, azonban az oxálacetát koncentráció nagyon alacsony a mitokondriumban.

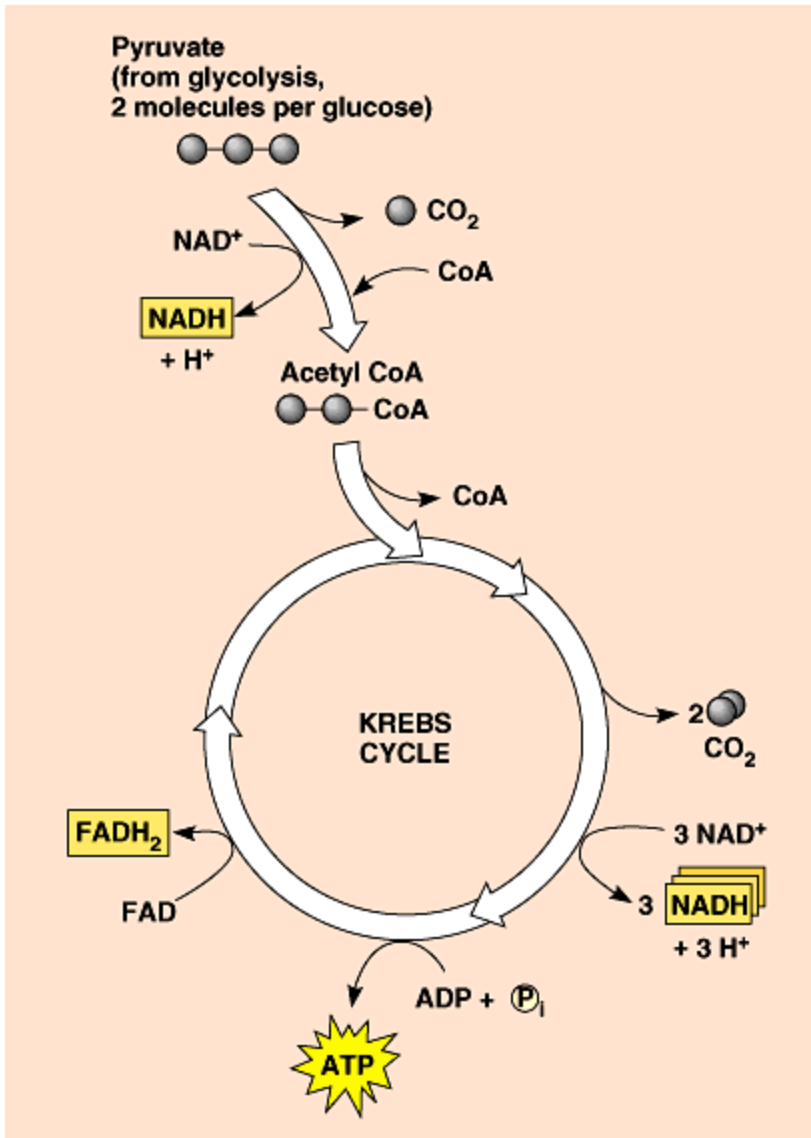
A citrát ciklus szabályozása

Irreverzibilis lépéseket katalizáló enzimeken keresztül

1. citrát szintáz
2. izocitrát-dehidrogenáz
3. α -ketoglutarát-dehidrogenáz

Szabályozó faktorok:

- NAD/NADH
- ATP/ADP arány

A citrát ciklust feltöltő (anaplerotikus) reakciók

máj, vese (glukoneogenezis)

Enzim: piruvát karboxiláz

szív, vázizom

Enzim: foszfoenol-piruvát karboxikináz

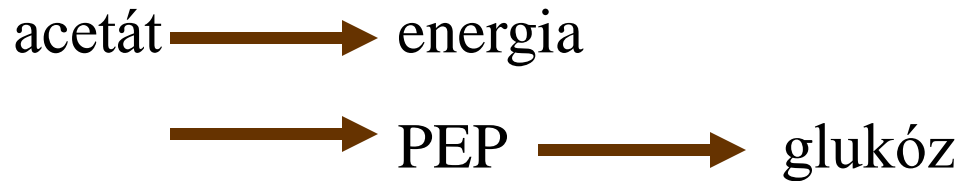
Enzim: malát enzim

Enzim: glutamát-dehidrogenáz

Gerincesek nem tudnak zsírsavakból, Ac-KoA-ból glukózt szintetizálni

Növények, nem gerinces állatok, mikroorganizmusok:

Glioxalát ciklus

